

Lunds universitet
Historiska institutionen
HIS K01
Seminarieledare: Yvonne Maria Werner
Handledare: Eva Helen Ulvros
01 juni 2012, 10:15, Historiska institutionen

Att sprida kristendom i Afrikas mörker

Svensk missionsverksamhet i Kongo runt sekelskiftet 1900

Emelie Hermansson

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
PRESENTATION AV ÄMNET	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	5
KÄLLMATERIAL	5
TIDIGARE FORSKNING.....	8
<i>Gemensamma nämnare.....</i>	<i>10</i>
METOD OCH TEORI.....	11
HISTORISK BAKGRUND.....	16
BERÄTTELSE OM DEN SVENSKA MISSIONEN I KONGO	20
SVENSK MISSION I KONGO.....	20
<i>De första svenska missionärerna.....</i>	<i>20</i>
<i>Svenska Missionsförbundet i Kongo .....</i>	<i>22</i>
<i>De första missionsstationerna .....</i>	<i>23</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>24</i>
DET AFRIKANSKA BYSAMHÄLLET	25
<i>Näringskällor .....</i>	<i>25</i>
<i>Krig mellan stammarna .....</i>	<i>26</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>27</i>
MISSIONENS SYFTE	28
<i>Varför missionera?.....</i>	<i>28</i>
<i>En ny inställning .....</i>	<i>29</i>
<i>Att utbilda och ändra omvärldsbilden .....</i>	<i>30</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>30</i>
ATT ANPASSA SIG TILL ETT NYTT LAND	31
<i>De första utmaningarna.....</i>	<i>31</i>
<i>Ett nytt språk.....</i>	<i>32</i>
<i>Att trycka böcker .....</i>	<i>33</i>
<i>Fördomar bland folket.....</i>	<i>34</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>35</i>
SYNEN PÅ LOKALBEFOLKNINGEN.....	36
<i>Folkets utseende.....</i>	<i>36</i>
<i>Kongolesernas sinnelag .....</i>	<i>37</i>
<i>Deras mentala förmågor.....</i>	<i>38</i>
<i>Kongolesernas historia .....</i>	<i>39</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>40</i>
FAMILJELIV.....	42
<i>Äktenskapet .....</i>	<i>42</i>
<i>Att ha barn i Kongo .....</i>	<i>43</i>
<i>Att bli en del av det dagliga livet.....</i>	<i>44</i>
<i>Missionärernas familjeliv.....</i>	<i>45</i>
<i>En slavs vardag.....</i>	<i>47</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>48</i>
MISSIONSARBETET.....	50
<i>Att påbörja verksamheten.....</i>	<i>50</i>
<i>Skolan i Kongo .....</i>	<i>51</i>
<i>Att nå ut till barnen.....</i>	<i>53</i>
<i>Att engagera lokalbefolkningen .....</i>	<i>54</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>55</i>
HUR PREDIKOVERKSAMHETEN UTFÖRDES	56
<i>Att predika för folket.....</i>	<i>56</i>
<i>Sällningstider på missionsfältet.....</i>	<i>57</i>
<i>Resultat av missionsverksamheten.....</i>	<i>58</i>
<i>Delsammanfattning.....</i>	<i>59</i>
MISSIONENS STUDIUM.....	60
<i>Missionärerna inspirerar .....</i>	<i>60</i>

AVSLUTANDE DISKUSSION	63
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	68
TRYCKTA KÄLLOR.....	68
LITTERATUR.....	68

Inledning

Presentation av ämnet

Kristendomen har genom årtusenden ständigt kämpat för att bli starkare. Korstågen är ett välkänt exempel på de kristnas försök att ta över den kristna världen.¹ Ett fredligare sätt som kristendomen i modern tid har arbetat på för att sprida upplysning är genom missionsarbete. Först inom Europa och i Asien, men efterhand som Afrika, ”den mörka kontinenten,”² öppnades upp, intresserade sig fler och fler kristna för folken i Afrika som ännu inte var medvetna om Gud. Att informera och civilisera var några av huvuduppgifterna för missionärer runt om i världen, och Afrika var inget undantag. Det var de kristnas uppgift att sprida kristendomen, då folket i de djupa skogarna inte själva hade möjlighet att bli upplysta.

När man läser om Afrikas historia är det ofta väldigt deprimerande. Slavhandel, förtryck och omänsklig behandling av befolkningen. Stora delar av den historia vi känner till handlar om hur vita utnyttjar svarta och exploaterar deras land för att tjäna pengar.

Världen i början av 1900-talet blev mer och mer sekulariserad och kolonialismen hade lett till att utforskare sökte sig till Afrika. Många av dem skrev böcker om sina resor vilket ledde till att fler och fler engagerade sig i Afrika, dess befolkning och framförallt kontinentens naturresurser. Belgiens kung Leopold II var inget undantag. ”Belgiska Kongo” är två ord som många förknippar med våld, ondska, död och personlig vinnig på lokalbefolkningens bekostnad.³

Jag skrev min B-uppsats om hur Henry Morton Stanleys böcker mottogs i svensk press, och att läsa om vad man fokuserade på att berätta och framförallt, vad man valde att inte berätta, var skrämmande. Omänsklig behandling av lokalbefolkningen, tortyr, ofrivillig amputation av händer, chipote-piskan, gjord av flodhästhud, för att man skulle ha det

---

¹ McKay, John P. (red.), *A history of world societies*, 8. uppl., Bedford / St Martin's, Boston, 2009 s.116f, 362-365

² Hochschild, Adam, *Kung Leopolds vålnad: om girighet, terror och hjältemod i det koloniala Afrika*, [Ny utg.], Ordfront, Stockholm, 2001

³ Hochschild 2001

starkaste materialet som fanns för att piska bärarna. Det var en del av den verklighet som Stanley inte presenterade i sina böcker.⁴

Att fördjupa mig i ett ämne där huvudpersonerna vill lokalbefolkningen väl är en välkommen infallsvinkel. Därför bestämde jag mig för att skriva om den svenska missionen i Kongo. Missionärerna lämnade sina liv, familjer, vänner och tryggheten i Sverige för att resa till Afrika och missionera, trots att de varken hade träffat folket tidigare eller hade någon aning om vad som väntade dem. Deras mod och offervilja fascinerar mig.

Syfte och frågeställning

I denna uppsats vill jag ta reda på vilken bild av livet på missionsfältet som förmedlades av missionärerna i Kongo till missionsvännerna i Sverige. Jag vill ta reda på hur livet på missionsfältet skildrades i svensk missionslitteratur i början av 1900-talet. Vilken bild var det som spreds till allmänheten? Hur beskrivs familjelivet hos lokalbefolkningen? Hur såg missionärerna på sitt uppdrag? Och hur framställdes syftet med deras arbete? Hur byggdes livet på missionsfältet upp? Arbetade missionärerna ensamma eller tillsammans med lokalbefolkningen? Hur porträtteras lokalbefolkningen? Dessa frågor har jag konkretiserat i följande frågeställning:

- Hur beskrivs missionsarbetet på fältet och syftet med missionsverksamheten?
- Hur framställs lokalbefolkningen och deras roll i missionsverksamheten?
- Präglas berättelserna av ett vi-dem perspektiv?

Källmaterial

Som källmaterial har jag använt tre böcker med berättelser från missionsfältet i Kongo, skrivna av medlemmar i Svenska missionsförbundet, och artiklar ur Svensk Missionstidskrift, som utgavs av Svenska kyrkan.

---

⁴ Hermansson, Emelie, *Reaktioner i svensk press på Henry Morton Stanleys bok "I det mörkaste Afrika"*, B-uppsats, Lunds universitet, 2012

Den första boken *Några drag ur Kongofolkets lif - från Svenska missionsförbundets arbetsfält i Kongo*, från 1907, är skriven av K.E. Laman, som själv var missionär och tillbringade många år i Kongo. Förordet är skrivet av Erland Nordenskiöld. Det är en bok med iakttagelser från hans tid i Kongo som informerar läsarna om kongofolket och deras liv och traditioner, "sådan det framträder, där kristendomen ännu icke vunnit insteg". Han är en av de mest respekterade kongomissionärerna, då han hjälpte till att utveckla språket och översatte många texter till kikongo, ett av de många lokala språken. Laman var en av alla de som vigde sitt liv åt missionen. Han åkte till Kongo 1891 och efter det hade han med endast korta uppehåll i Sverige tillbringat all sin tid med Kongofolken. Lamans bok är inte en bok om missionsverksamhet, utan en bok han skrev för att berätta om kongofolket. Även om Laman genom att beskriva folket, deras traditioner och seder även motiverar missionärernas närvaro i landet, handlar boken om folket, inte verksamheten runt dem. Därför är hans texter väldigt informativa vad gäller hur missionärerna såg på lokalbefolkningen.⁵

Antologin *Dagbräckning i Kongo* från 1911 handlar också om Svenska Missionsförbundets Kongomission. Boken innehåller en rad illustrerade skildringar skrivna av kongomissionärer som tillsammans ger en bild av de olika aspekterna av att vara missionär i Kongo. Wilhelm Sjöholm och Jakob E. Lundahl har redigerat boken och förordet står J.P. Norberg för. Bland skribenterna finns bland andra den ovan nämnde Laman och Karl-Johan Pettersson. Pettersson var en av de första svenska missionärerna i Kongo, och var där redan innan Svenska Missionsförbundet påbörjade sin mission. Pettersson var också en av de missionärer som överlevde åren i Kongo. Mycket antagligen tack vare att hans huskur mot klimatfebrar innehöll kinin, trots att han då han började med den, ännu inte visste om kininets positiva verkan som läkemedel mot malaria. De artiklar jag har använt har skrivits av K.E. Laman, K.J. Pettersson, Wilhelm Walldén, Oscar Wikholm och John Pettersson. Alla var verksamma missionärer i Kongo och var där i Svenska Missionsförbundets tjänst. *Dagbräckning i Kongo* fokuserar mer på missionärerna än på lokalbefolkningen. Det är en samling texter av missionärer, som skriver om sina egna minnen, uppfattningar och erfarenheter. Det är en skönlitterär bok som i hög grad fyller en missionsmotiverande funktion. Missionärernas arbete, deras liv

---

⁵ Laman, Karl Edvard, *Några drag ur Kongofolkets lif från Svenska missionsförbundets arbetsfält i Kongo*, Utg., Stockholm, 1907 citat s.6

och offer står i fokus, och ofta är texterna mindre informativa om verksamheten än om missionärernas egna känslor.⁶

Bland skördemän i Kongo från 1921 är författad av Janne Nyrén och består av skildringar från det svenska missionsfältet i Kongo. Nyrén skickades till Kongo för att inspektera missionsfältet och han var där i sex månader. Dessa inspektioner hade man genomfört sedan 1908, då den dåvarande predikanten J.P. Norberg blev utvald för uppdraget. Likt missionärer före honom åkte Nyrén båt till Kongo, en resa på cirka en månad. Boken skrevs med syftet att informera läsarna om missionsverksamheten i Kongo, hur den utvecklats från dess att Sverige påbörjade egen mission till dess att Nyrén avlade sin visit 35 år senare. Han berättar därför mycket om hur missionsfältet och arbetet där såg ut i början av verksamheten och hur lokalbefolkningen var då, för att kunna jämföra med hur missionsfältet såg ut när han var där. Syftet med boken är att uppdatera de svenska läsarna om hur långt arbetet har kommit, och till viss del visa att det var värt all tid, allt hårt arbete och missionärernas offer.⁷

Jag har även använt artiklar i *Svensk Missionstidskrift* 1914 och 1915. Tidskriften, som utgavs av Svenska kyrkans missionsstyrelse, har en annorlunda karaktär än böckerna. Den har en akademisk prägel och handlar om missionen som koncept, medan de tre böckerna vänder sig till en bredare allmänhet. *Svensk Missionstidskrift* startades 1912 och är den äldsta akademiska missionstidskriften i Norden. Tidskriften skiljer sig från mitt andra källmaterial så till vida att den har ett mer teologiskt perspektiv. I många av artiklarna är det svårt för den som saknar teologisk utbildning att ta till sig budskapet, eftersom de fakta som presenteras ofta höljs i bibelcitat och teologiska reflexioner. Jag har därför valt ut artiklar som mera direkt handlar om missionärer och missionsverksamheten. *Svensk Missionstidskrift* är den av mina källor med minst information om Kongomissionen, då de inte skriver om ett specifikt missionsfält. Men när de skriver om missionen i Kongo är det en kongomissionär som skriver.

---

⁶ Lundahl, Jacob Emanuel & Sjöholm, Wilhelm (red.), *Dagbräckning i Kongo: Svenska Missionsförbundets Kongomission : illustrerade skildringar av Kongomissionärer, Förbundet, Stockholm, 1911*, K.E. Laman, *Svenska Missions förbundets missionsfält i Kongo, Karaktärsdrag, seder och tankesätt hos kongofolket*, K.J. Pettersson, *Svenska Missionsförbundets mission i Kongo före 1886*, Wilhelm Walldén, *Mukimungu*, Oscar Wikholm, *Resan till Kongo*, John Pettersson, *Känslor och tankar vid ankomsten till missionsfältet*.

⁷ Nyrén, Janne, *Bland skördemän i Kongo: Skildringar från missionsfältet i Kongo 1921*, Sv.missionsförb., Stockholm, 1922

Informationen från *Svensk Missionstidskrift* fokuserar mest på skolarbetet och vilken roll det spelade i samhället, vilket passar in i när texten publicerades. 1914-1915 hade missionen i Kongo varit igång i nästan 30 år, och man hade börjat se resultat av verksamheten. Barn hade vuxit upp och att leva som sina föräldrar var inte längre en nödvändighet, så en skillnad i samhället hade börjat märkas. Folk sökte sig från byarna till städer för att jobba där istället för att följa i sina föräldrars fotspår.⁸

Svensk Missionstidskrift riktade sig som sagt till en mera bildad läsekrets av missionsvänner. Men också de böcker jag analyserat är till viss del redigerade. Att visa upp tvivel, osäkerhet, förtvivlan och oro var inte rekommenderat. Kände man oro innebar det att man tvivlade på sitt kall, att man tvivlade på Gud och det arbetet man utförde på missionsfälten. Mycket personligt har säkert utelämnats från böckerna för att lämna plats åt mer positiv information. Det är mycket lättare att vara positiv till mission i Sverige där tropiska febersjukdomar inte hotar att på ett ögonblick ta över din kropp.

Tidigare forskning

Det finns oerhört mycket forskning om kristen missionsverksamhet. Också litteraturen om svensk missionsverksamhet är omfattande, och jag har fått göra ett urval. De böcker jag valt handlar dels om svensk mission i Afrika, Indien och Kina. Genom att läsa arbeten om missionsverksamhet på olika missionsfält vill jag försöka få en bredare bild av missionen i allmänhet för att därigenom kunna sätta in i mitt källmaterial i en bredare kontext.

Ännu en syster till Afrika : Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902 (2002) av Karin Sarja, handlar om 36 kvinnliga missionärer i Afrika under slutet av 1800-talet. Efter att ha upptäckt att det i många afrikanska kyrkor finns en majoritet av kvinnor, och att det även är kvinnorna som ansvarar för att allt som skall göras i kyrkan blir gjort, väcktes Sarjas intresse för var dessa kvinnors kyrkohistoria började. Hennes material handlar om kvinnliga missionärer i Natal och Zululand, och vi får följa deras arbete där. Vi får bland andra följa Ida Jonatansson, som var en av

---

⁸ *Svensk missionstidskrift*, Sveriges kristliga studentrörelses förlag, Uppsala, 1914-1915, Laman, K.E. *Missionen inför ett främmande språk* 1914, Heuman, Ernst *Hvilka fordringar bör ställas på en missionärskandidat?* 1914, Heuman, Ernst *Skolverksamhet i hednamissionens tjänst* 1915, Wikander, Ingeborg *Hvad missionens studium gifvit mig* 1915, Sjöholm, Wilhelm *Den svenska missionen i Kongo* 1915

Sveriges första kvinnliga missionärer. 1883 blev hon anmäld till missionen av kyrkoherden i den församling där hon arbetade som lärarinna, som svar på en annons av Svenska Kyrkans Mission, som sökte "en kvinna som medhjälpare i missionen." Hennes far var också tvungen att skicka in ett godkännande. Vid 24 års ålder var Ida nämligen fortfarande omyndig. På plats i Afrika började hon arbeta med flickor på ett barnhem, samtidigt som hon undervisade i den lokala skolan. Sarjas avhandling fokuserar på kvinnlig mission och de hinder som de kvinnliga missionärerna tvingades hantera under sin tid på missionsfältet.⁹

Kongorummet – I Charlottas fotspår (2011) av Gustav Beijer, har också kvinnlig mission i fokus, då den handlar om en kvinna, Charlotta Söderholm som reste till Kongo på eget initiativ 1890. Den är skriven av hennes barnbarns barnbarn, som när han var liten blev förtrollad av den värld hans farmor, Charlottas barnbarn, hade bevarat i ett rum i lägenheten. Som vuxen, 120 år efter Charlottas första Afrikaresa, åkte Gustav Beijer tillsammans med två bröder och sin far till Kongo för att följa i Charlottas fotspår. Boken är nyskriven och blandar nytt material med Charlottas dagboksanteckningar från hennes tid på Kongos missionsfält.¹⁰

Kinesernas vänner, en analys av missionens berättelse som ideologi och utopi (2001) av Anna Maria Claesson handlar om Jönköpingsmissionärernas Kinamission, och hur de övervann hot från lokalbefolkningen samtidigt som de lyckades få folket i Jönköping att engagera sig i det liv folk på andra sidan jorden levde. Under 1890-talet växte intresset för Kina mission i Jönköping otroligt och Claessons avhandling handlar om det arbete som missionärerna utförde och hur de engagerade folket hemma till den grad att Kina missionen blev en del av Jönköpings identitet som "Smålands Jerusalem".¹¹

Fostrande förpliktelse, representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft (2010) av Malin Gregersen handlar om den indiska missionen och ett svenskt missionssjukhus. Boken handlar om sjukhuspersonalens liv på missionsfältet och undersökningen är baserad på de texter de skickade hem till Sverige

---

⁹ Sarja, Karin, "Ännu en syster till Afrika": trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902, Svenska institutet för missionsforskning, Diss. Uppsala : Univ., 2002, Uppsala, 2002 s.61

¹⁰ Beijer, Gustav, *Kongorummet: i Charlottas fotspår*, Arena, Malmö, 2011

¹¹ Claesson, Anna Maria, *Kinesernas vänner: en analys av missionens berättelse som ideologi och utopi*, Jönköpings läns museum, Diss. Lund : Univ., 2001, Jönköping, 2001.

från sjukhuset. Undersökningen handlar om hur de motiverar sitt arbete och hur det material som offentliggjorts inte alltid berättar hela historien. Gregersen har valt att fokusera sin avhandling på hur missionärerna framställer sitt kall att hjälpa och man i det material de skickade hem, kan läsa om hur deras självförståelse formuleras och deras arbete fortgår.¹²

Vi möts vid Mukimbungu, berättelsen om Anna, Wilhelmina och Elisabeth, Svenska missionsförbundets tre första kvinnliga missionärer i Kongo 1886-1890 (2002) av Gösta Stenström är berättelsen om Anna, Wilhelmina och Elisabeth som var det Svenska Missionsförbundets tre första kvinnliga missionärer i Kongo i slutet av 1880-talet. Att läsa om dessa kvinnor ger en bra inblick i just hur missionsarbetet påbörjades. Hur man upprättade missionsstationer i Afrikas djungler, bland kongoleser som inte ens var säkra på att de vita männen, och senare även kvinnorna, var människor. Forskningen som ligger till grund för boken är brev och dagboksanteckningar vilket ger det en mer privat karaktär än mycket av min andra tidigare forskning, som det material som låg till grund för Sarjas avhandling till exempel, som till stor del är rapporter från missionsfältet och brev skrivna för att publiceras i missionstidningar.¹³

Gemensamma nämnare

De arbeten som handlar om Kongo har många gemensamma nämnare med min egen undersökning, och många personer som nämns här återkommer i mitt källmaterial. Mitt källmaterial sträcker sig från 1907-1921. Många av männen och kvinnorna som tas upp i mitt material var aktiva som missionärer redan när Svenska Missionsförbundet inledde missionen i Kongo 1886. Jag kommer att följa utvecklingen av Svenska Missionsförbundets mission i Kongo från tiden då den första missionsstationen öppnades i Mukimbungu 1886 till dess att Janne Nyrén åkte dit 35 år senare för att inspektera arbetet.

---

¹² Gregersen, Malin, *Fostrande förpliktelser: representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*, Historiska institutionen, Lunds universitet, Diss. Lund : Lunds universitet, 2010, Lund, 2010

¹³ Stenström, Gösta, *Vi möts vid Mukimbungu: berättelsen om Anna, Wilhelmina och Elisabeth, Svenska missionsförbundets tre första kvinnliga missionärer i Kongo 1886-1890*, Kimpese; Falköping 2002

Metod och teori

Då mitt källmaterial speglar enskilda missionärers erfarenheter och är skrivna utifrån deras perspektiv förmedlar de högst subjektiv bild av missionsfältet och missionsverksamheten. Detta är själva förutsättningen för min undersökning, vars syfte ju inte är att undersöka hur missionen verkligen gick till utan vilken bild som förmedlades av den till läsare i Sverige. . Att geografiska platser, angivelser av aktörer på plats, årtal för missionärernas ankomst, avresa och dödsfall stämmer kan vi vara i det närmaste säkra på. Men övrig information är som sagt präglad av subjektiva värderingar. De berättelser jag analyserat har skrivits Eftersom de texter jag analyserat till stor del är skrivna av missionärer med syfte att informera om och samtidigt motivera sitt arbete, spelar politiska och ekonomiska relationer in när de valde vad de ville förmedla. Att undersöka källor som publicerades i tidskrifter och jämföra dem med dagboksanteckningar från samma tid ger inte alltid samma resultat, då syftet bakom författandet är olika.

Bergström och Boréus skriver i *Textens mening och makt* om hur texters ursprung är viktigt. Texter är skrivna av människor och präglas av personen som skrivit dem, deras omvärldssyn och föreställningar, både medvetna och omedvetna sådana. Att texterna även tolkas av läsarna bidrar också till den bild som i slutändan förmedlas till läsarna.¹⁴ Jag anser att en kvalitativ textanalys är mest lämplig, då texters innehåll påverkas av författarna och mitt material är skrivet av och för en specifik grupp i samhället. De som skrev texterna var dessutom väl insatta i de normer och värderingar som gällde för den värld deras läsare levde i.

Sättet missionärerna såg på omvärlden och dess folk finns representerat i deras texter. Vad de väljer att berätta är beroende av deras egna föreställningsvärld och den läskrets de skriver för. De skriver inte för att övertyga icke-troende, de skriver för att informera likasinnade. Jag har valt att fokusera på den bild i mitt källmaterial som utgör författarnas perspektiv och det som de själva valde att förmedla till läsarna, då deras texter är en spegling av deras samtid.

---

¹⁴ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys, 2.*, [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005 s.15

Bergström och Boréus skriver att texter kan användas "inte bara för reflexion utan även för handling."¹⁵ Därför blir missionärernas texter desto mer intressanta, då de är beroende av missionsvännernas agerande för att kunna fortsätta missionsarbetet. Texterna används "för att komma åt relationer mellan individer eller grupper som ligger utanför texterna,"¹⁶ i detta fallet missionsvännerna i Sverige som läser om missionen i Kongo och engagerar sig däri. Syftet med missionärernas texter var inte bara att informera. För att missionsverksamheten skulle fungera krävdes finansiell hjälp från missionsvännerna. Man bidrar inte lika gärna ekonomiskt till en verksamhet som inte producerar resultat.

Bergström och Boréus nämner koherenta texter, som hålls ihop av samma ämne och kommunikativa texter som har ett budskap att förmedla. Mitt källmaterial består av koherenta och kommunikativa texter. De är koherenta eftersom de handlar om missionsverksamheten i Kongo, och de är kommunikativa eftersom de förmedlar ett budskap. Vilken betydelse det budskapet som förmedlas får menar författarna beror på läsaren och vederbörandes förförståelse för ämnet.¹⁷ Den förförståelse som krävs för att läsa mitt material har förändrats sedan dess att texterna skrevs. Idag har vi en annan omvärldssyn än vad man hade för 100 år sedan, så det går inte att bedöma texterna efter dagens värderingar. Men den information jag har idag, om missionärerna och missionsverksamheten hjälper mig när jag ska läsa texterna. Det krävs en förförståelse om den tidens värderingar och samhällssyn för att kunna analysera texterna utan att döma författarna efter den föreställningsvärld vi lever i idag. Malin Gregersen skriver att "texter får sin mening genom ständig kommunikation av andra texter. Texters inbördes beroendeförhållanden märks ofta tydligt i västerländska skildringar av främmande folk och kulturer; de kan visa upp stora likheter i både form och innehåll."¹⁸

Genom att läsa vad som skrivs om mission, missionärer och deras syn på sig själva och sina uppdrag hoppas jag kunna få en bild av hur missionsverksamheten på missionsfälten såg ut och vilka budskap som spreds. Hur vi ser på omvärlden påveras av

---

¹⁵ Bergström & Boréus 2005 s.16

¹⁶ Bergström & Boréus 2005 s.15

¹⁷ Bergström & Boréus 2005 s.16

¹⁸ Gregersen, Malin, *Fostrandeförpliktelser: representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*, Historiska institutionen, Lunds universitet, Diss. Lund : Lunds universitet, 2010, Lund, 2010 s.12

den information vi har. Har man inte egna erfarenheter eller egen kunskap förlitar man sig på den som andra, mer insatta i ämnet, bidrar med. *Svensk Missionstidskrift* skrev om mission över hela världen, och skrev mycket om både Afrika och Indien. Vad de har valt att skriva, vad missionärerna i Kongo valt att förmedla om landet, folket, deras traditioner, riter och seder, språk och klimat, var avgörande för den bild som de svenska läsarna fick av Kongo. Därmed inte sagt att de medvetet försökt forma läsarnas bild, de har skrivit och rapporterat om vad de har uppfattat, utifrån deras egen världsbild. Vad de skrev kombinerat med den världsbilden man hade i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet, växte en bild av en oupplyst världsdel fram.

Jag vill undersöka om bilderna som erbjuds läsarna samspelar eller inte. Sammanhanget är det samma, men situationerna författarna befunnit sig i skiljer sig från varandra. Likväl är aktörerna de samma. Vita missionärer och en svart lokalbefolkning. Att generalisera och skapa stereotypa bilder hade man gjort långt innan de svenska missionärerna begav sig till Kongo. Man åkte dit med syftet att förändra.

Jag kommer i min undersökning utgå ifrån att det finns ett sedan tidigare existerande vi-dem perspektiv hos missionärerna, då det perspektivet till stor del ligger till grund för missionsverksamhet som företeelse. Jag kommer använda Edward Saids bok *Orientalism* som grund. Said skriver om den föreställningsvärld som den förmedlade bilden av Orienten skapat i västerlandet. Han har valt att ha *strategisk placering*¹⁹ som en metod i sin undersökning och diskuterar den plats författaren har i sina texter, beroende på materialet det skrivs om. Författaren är alltid i auktoritetsposition, och auktoriteter finns överallt. Auktoritetens karaktär är kontrollerande och finns i alla områden i samhället. Därför måste vi också analysera den.

Många texter som skrevs och skickades hem från Orienten justerades och Said nämner författare som "omformade" sina texter om Orienten. Genom att reducera saker som "underligheter i det orientaliska livet med dess hopplösa kalendrar, dess exotiska spatiala former, dess hopplöst främmande språk, dess till synes perversa moral" menar Said att Orienten redigerades. Allt som inte ansågs passa läsarna togs bort från texten. Som berättelser om det lössläppta sexuella livet som "var ett hot mot hygien och ett

---

¹⁹ Said, Edward W., *Orientalism*, [Ny utg.], Ordfront, Stockholm, 2000 s.87

städat hemliv”.²⁰ På samma sätt som denna redigerade bild av Orienten spreds, spred också missionärer redigerade bilder av sina missionsfält. De redigerade berättelserna om sin tillvaro för att det skulle passa in i den världsuppfattning som mottagarna i Sverige hade. Av ekonomiska och politiska skäl var det viktigt att upprätthålla och stärka den positiva bild man hade av missionsverksamheten på hemmaplan. De var i auktoritetsposition, för det var inte många som hade samma erfarenheter som de hade.

Till skillnad från ”den orientaliske araben” som beskrivs som ”den civiliserade människan som återfallit till ett vilt stadium”²¹ kan man beskriva missionärernas syn på kongoleserna, de var inte hedningar för att de inte var civiliserade, de var hedningar för att de ännu inte civiliserats. Det skulle innebära att vad som skiljde missionärerna från kongoleserna endast var utvecklingsnivån. Eftersom Europa låg före Afrika var det deras skyldighet att skynda på civiliseringsprocessen. Potentialen fanns där, alla kristna var i grunden ett.²² Därför är det svårt att alltid tillämpa ett vi-dem perspektiv, eftersom det ofta har en negativ klang då det handlar om att döma Andra i jämförelse med Oss. Då missionärernas intentioner grundades i godhet och en vilja att hjälpa var att döma lokalbefolkningen inte en del av vad de gjorde. Men kommentarer och uppfattningar finns ändå där, som vittnar om att missionärerna ändå ansåg sig, om än tillfälligt, överlägsna kongoleserna. Missionen i sig bygger ju trots allt initialt på just detta betraktelsesätt.

Gregersen skriver om Said att han menar att ”det främmande... är ofta intressant att berätta om just för att det avviker från det välkända och för givet tagna – som exotiskt, barbariskt, förkastligt eller utopiskt – och på så sätt ger det Egna skarpare konturer”²³. Resultatet blir att man i beskrivningen av det andra samtidigt beskriver sig själv, som motsatsen. Vårt ”vi” får mer betydelse för att vi kan jämföra det med detta andra ”de”. Genom att från sitt eget perspektiv beskriva något främmande skapar man en norm, där man själv är i fokus. När vi jämför oss själva med andra ger vi oss och vårt samhälle betydelse. Eftersom missionärerna skrev hem med information och uppdateringar om

---

²⁰ Said 2000 s.273

²¹ Said 2000 s.280

²² *Svensk Missionstidskrift 1915*, Wikander s.32

²³ Gregersen 2010 s.12f

missionsarbetets fortskridande, det vill säga, hur arbetet för att göra kongoleserna till kristna gick, anser jag att denna teorin passar.

Historisk bakgrund

Under åren 1880-1914 var västvärldens expansion i Afrika och Asien som störst. Europeiska kolonialmakter tog kontroll över nästan hela Afrika. Det var svårt att skapa riken som var ekonomiskt lönsamma i sig, då kolonierna ofta var fattiga och outvecklade länder. Darwinismen präglade samhället och synen på världen och bidrog till att kolonierna och dess invånare fick lida för att den "dominanta europeiska" vita rasen skulle kunna visa sig starkare än sina grannländer.²⁴ När berättelser om folket i Afrikas djungler spred sig till allmänheten, bland annat genom de böcker som skrevs av Afrikautforskare som Dr David Livingstone och Henry Morton Stanley, började kyrkan intressera sig för de ociviliserade, gudlösa folken i Afrika.

1878 avreste de första brittiska missionärerna till Kongo, detta efter att Grattan Guinness, som grundat missionsskolan Harley House i London, inlett den första protestantiska missionen i Kongo. Det lär ha varit efter att Henry Morton Stanley beskrivit folket längs Kongofloden som kannibaler och hedningar, som Guinness intresse för landet väcktes. Samtidigt spreds väckelserörelser över Sverige och man valde ut folk som skulle bli missionärer och samlade in pengar för att möjliggöra deras arbete på missionsfälten. Svenska Missionsförbundet grundades 1878 och syftet var att bedriva missionsverksamhet bland hedningar. Att så stort fokus låg på Kongo var mycket till följd av Henry Morton Stanleys upptäcktsresor i landet mellan 1874-1877. 1880 anslöt sig Svenska Missionsförbundet till *Livingstone Congo Inland Mission* och tillsammans med dem reste Sveriges första kongomissionär, Carl Johan Engvall, till Afrika 1881.²⁵

Svenska Missionsförbundet fattade 1885 beslutet att starta egen mission i Kongo och 1886 tog de svenska missionärerna över Mukimbungu missionsstation. Vad som började i glädje blev snabbt en tragedi. Vad de svenska missionärerna inte hade räknat med var den kraft som febern skulle slå dem med. Redan fyra månader efter deras ankomst skördade malariafebern sitt första offer bland de svenska missionärerna. Det var Lars

---

²⁴ McKay 2009 s.715

²⁵ Beijer 2011 s.257f

Hammarstedt, en skomakarson som tidigare missionerat i Ryssland. Hans trolovade, Anna Andersson, var kvar i Sverige och förberedde sig för att ett år senare resa ner till Kongo som missionsbrud för att förenas med Lars. Anna åkte till Kongo trots att Lars dött, och hon åkte tillsammans med två andra kvinnor. De var de första kvinnliga missionärerna Svenska Missionsförbundet sände till Kongo. En av kvinnorna, Elisabeth Karlsson, dog redan efter två månader i Kongo, och inom två år hade även Anna och Wilhelmina Svensson, den tredje kvinnan, inklusive flera manliga missionärer avlidit.²⁶ Missionsfältet i Kongo är det som kostat flest svenska missionärer deras liv och 1909 hade 50 missionärer och många av deras barn dött i Kongo.²⁷

Vad de inte visste var att deras livsöden på ett oväntat sätt kopplats ihop med indianer i Amerika. 1886 besegrade den amerikanska armén den sista indianstammen i USA som hade gjort uppror mot nybyggarna. Indianerna blev intvingade i så kallade godsfinckor och transporterades från Texas till Florida där malariafebern blev deras nya fiende. Ett årtionde efter indianernas förvisning upptäckte deras ortsläkare, Dr Walter Reed att vissa myggor överförde malariaparasiten till människor, vilket i sig var revolutionerande då man tidigare inte vetat hur febersjukdomar spreds. Många teorier fanns, bland annat trodde man att giftiga ångor läckte upp från marken i Kongo och efter inandning spred sig till blodet och gjorde människor sjuka. När man inte visste hur sjukdomen spreds kunde man inte heller behandla den och människa efter människa föll offer för den fruktade febern. Dr Walter Reed förbättrade indianernas livsvillkor och förändrade samtidigt villkoren för missionsverksamheten i tropiska länder som Kongo. Han kom inte bara på hur sjukdomen spreds, han upptäckte också att kinin var effektivt som läkemedel. Kinin hade till viss del använts som behandling mot febern under 1880- och 1890-talet. Eftersom man ofta både insjuknade i och tillfrisknade från febrar, visste man aldrig ifall man tillfrisknade av kombinationen av ingredienserna man hade i sin huskur, eller om man hade tillfrisknat oavsett.²⁸ Resonemanget liknar de kring dagens förkylningskurer, där det finns fler huskurer än människor.

I och med Dr Walter Reeds upptäckt förbättrades också levnadsförhållandena för kongoleserna, som även de ofta insjuknade i febersjukdomar. Upptäckten av läkemedlet

---

²⁶ Stenström 2002

²⁷ Beijer 2011 s.258

²⁸ Stenström 2002 s.59

ledde till lägre dödsiffror bland missionärerna och en folkökning bland lokalbefolkningen. Efterhand som man byggde städer och byar kom missionärer från hela världen för att hjälpa till att bilda de obildade. Skolor och sjukhus byggdes och det var på dessa missionsstationer som missionärerna befann sig, då det ansågs vara skadligt för hälsan att bo i byarna tillsammans med lokalbefolkningen.

De första missionärerna vi känner till var män. De kvinnor som befann sig på missionsfälten hade rest dit som hustrur till missionärer. Trots att de till viss del deltog i sina mäns missionsarbete, begränsades deras inblandning av rollen som hustru. Giftna kvinnor uppmärksammades inte lika mycket i skrift som ogiftna kvinnor som trädde in i missionen, för de giftna kvinnorna var inte på missionsfälten i egenskap av sig själva utan som hustrur till männen. Elin Karlsson, missionärshustru beskriver livet som missionärshustru och dess ansvar:

"I många fall lefver en missionärshustru ett stilla och obemärkt lif på stationen, upptagen med sina barn och de oundvikliga husliga bestyren, på sin höjd deltagande med i skolarbetet, syskola för kvinnor och flickor samt något litet i mötena..."²⁹

Detta var för att det var svårt att hitta uppgifter för kvinnor som inte stred mot den underordning som kvinnan enligt bibeln har. Paulus sa att kvinnan skall tiga i församlingen, vilket gör det svårt för henne att leda den. Det var först i slutet av 1800-talet som ogiftna kvinnor fick ta på sig rollen som missionärer.³⁰ Det fanns också de kvinnor som reste till missionsfältet, visserligen ogiftna, men som missionsbrudar, då deras trolovade redan befann sig på fältet. Men kvinnorna reste inte alltid i rollen som missionärer. De reste för att hjälpa till i missionsarbetet. Den lutherska Svenska Kyrkans Mission tillät bara ogiftna kvinnor att "arbeta i barnhem och skola, inte predika offentligt."³¹

Det var först 1892 som Fribaptistsamfundet, som hade missionsverksamhet i nuvarande Sydafrika, bestämde att kvinnor skulle få undervisa både i den vanliga skolan och i söndagsskolan, det vill säga, kvinnor skulle få lov att lära barnen om Gud. De motiverade anledningen bakom det fattade beslutet med att uppmaningen om att kvinnan skulle

---

²⁹ Sarja 2005 s.263

³⁰ Sarja 2005 s.53

³¹ Sarja 2005 s.86

vara tyst i församlingen inte skulle tas allt för bokstavligt, då den skrevs i en tid "när den helige Anden verkade så kraftigt att det skulle bli oordning i församlingen om alla förkunnade." Eftersom kvinnor ansågs ha en "ledigare tunga" än männen hade man beslutat att det var männen som skulle tala, inte kvinnorna, då detta ansågs skapa mindre oreda. Man sa också att det var mer passande för ogifta kvinnor att predika, då kvinnans underordnade ställning jämte mannen fortfarande var en aktualitet. Om en gift kvinna predikade kunde hennes man sitta i församlingen, vilket skulle rucka på äktenskapets maktbalans.³² Trots att kvinnornas rättigheter gällande mission var begränsade, utgjorde kvinnorna som missionerade i Sydafrika en numerär majoritet mellan 1872 och 1902, då 64 % av missionärerna var kvinnor.³³ Det var först på 1960-talet som den missionsverksamhet i Kongo man inlett nästan 80 år tidigare gick mot sitt slut.³⁴

---

³² Sarja 2005 s.147

³³ Sarja 2005 s.309

³⁴ Beijer 2011 s.259

Berättelser om den svenska missionen i Kongo

Svensk mission i Kongo

De första svenska missionärerna

1881-1886 samarbetade Svenska Missionsförbundet med det "I England bildade osekteriska sällskapet 'Livingstone Inland Mission' "35 och 1881 åkte den första svenska missionären till Kongo. C.J Engvall. På den tiden fanns ingen kunskap om hur man vårdade sin hälsa eller hur man skulle handla när man blev sjuk. Matförrådet organiserades inte heller som det borde och missionärerna tvingades ofta leva på bara vatten och bröd. Kombinationen sjukdom och brist på mat gjorde att missionär Engvall inte blev långvarig i Kongo. Året därpå sändes först Nils Westlind till Kongo, och en månad senare följde K.J. Pettersson efter. När Pettersson kom fram imponerades han av hur mycket av språket Westlind redan lärt sig. Så pass att han kunde hålla möten och undervisning. Pettersson kom till Mukimbungu missionsstation, som var den nyaste av stationerna, så den var ännu inte fullt utvecklad. Tanken var att Pettersson skulle stanna i Mukimbungu och jobba med Westlind, men några engelska missionärer ville ha hjälp av honom att upprätta en ny station, och han följde med dem istället. De var tvungna att lokalisera Stanley, för att av honom få papper på att de skulle få rätt att bygga en station på hans land. De fick dock problem, för att bärarna gjorde myteri. Här får man en inblick i det tidskrävande arbete det var att ta sig fram i Afrika.

Efter ett myteri från bärarna begav sig en i sällskapet till kusten för att ordna nya män, medan Pettersson och den andre mannen stannade där de var och upprättade en provisorisk station. Först några månader senare återkom den förste mannen med nya bärare. De fick senare tag på Stanley, eller rättare sagt hans kommandant som gav dem tillåtelse att börja bygga. Ett tag senare kom Stanley på besök till stationen. Pettersson

---

³⁵ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.108

beskriver honom som mycket trevlig. Han hade, enligt Pettersson, varit väldigt imponerad av hur trivsamt missionärerna hade gjort stationen med väldigt ringa medel och på så kort tid. De fick senare även tillåtelse att bygga en ny station, denna i övre Kongo, vilket var stort för ingen missionsstation hade byggts där tidigare. Vägen dit var dock inte ofarlig. En kväll bodde de hos ett folk som inte verkade ha vapen, och som ville att de skulle stanna hos dem. Några kvällar senare fick de fly mitt i natten för att undgå ett öde som middagsmat, när de övernattade hos en annan stam.

Bilden Pettersson målar upp är den av ett land så olikt det svenska det gick att komma. Kannibaler och vildar, men också snälla människor. Så det fanns hopp för missionen. Vilket visade sig när de väl kom fram till platsen för deras nya missionsstation. Folket var vänligt, men hade attityd och en gång försökte de skjuta Pettersson när de trodde att han sov. Men synen av missionären med sin hagelbössa blev för mycket för dem och de sprang hem till sina byar. Dagen efter kom hövdingarna och bad om ursäkt och lovade att vara fredliga framöver, vilket de också var.³⁶ Några månader senare fick Pettersson brev från Westlind, där denne berättade att "Livingstone Inland Mission" överlämnats till Amerikanska Baptistmissionssällskapet. Han ansåg det bäst att Pettersson och han själv reste hem till Sverige för att yrka på att en egen svensk mission skulle startas i Kongo. Väl hemma, bifölls deras förslag.³⁷

Laman skriver också om hur Engvall 1881 åkte till Kongo och hur Westlind och Pettersson följde efter året därpå. Laman berättar att svenskarna fick ta över Mukimbungu missionsstation från det Amerikanska Baptistmissionssällskapet utan ersättning, men anledningar till detta ges inte. Vidare berättar Laman att Pettersson, efter övertagandet av Mukimbungu missionsstation, som låg på Kongoflodens södra strand, reste till norra sidan för att upprätta nya stationer där. År 1900, när Svenska missionsförbundet hade byggt 6 missionsstationer fick de inte tillåtelse av Kongostaten att bygga fler. Men missionärerna hade gjort många undersökningsresor till Franska Kongo och fick efter ett tag tillstånd att bygga stationer där.³⁸

---

³⁶ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson K.J. s.122

³⁷ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.133-135

³⁸ Laman 1907 s.49-51

Även Nyrén berättar om de tre första svenska missionärerna i Kongo och han har även skrivit om Petterssons första tid i Kongo. Hans beskrivning matchar Petterssons, i princip ord för ord. Han har även med kommentarerna om Stanleys beröm om missionsstationen Pettersson var med och upprättade. Vad Nyrén nämner som saknas i både Petterssons och Lamans texter är anledningen bakom Westlinds och Petterssons beslut att åka hem till Sverige och yrka på egen svensk mission i Kongo. Enligt Nyrén var det inte möjligt för det Amerikanska Baptistmissionssällskapet att finansiera det växande företag som missionsverksamheten hade blivit.³⁹

Svenska Missionsförbundet i Kongo

1885 fattades på Svenska Missionsförbundets konferens beslutet att börja missionera i Kongo. Vad som inspirerade var viljan att missionera i ett område där ytterst få tidigare spridit det kristna budskapet. Bara tre svenskar hade missionerat i Kongo tidigare och att inleda egen mission innebar dels större ansvar, men framförallt större utgifter. De tre missionärerna hade tidigare fått underhåll från Sverige, medan alla övriga utgifter hade betalats av föreningen de arbetade för. När den föreningen upplöstes såg Sverige sin chans att träda in i ett av missionärer relativt outforskat område i Afrika. Wilhelm Sjöholm, missionär i Kongo, senare missionssekreterare beskriver hur, efter att beslutet att starta egen mission i Kongo fattats, alla ombuden föll ner på knä och förenades i bön. Han nämner att många var rörda till tårar, och frågar sig själv om det inte i deras tårar "låg en profetia om den blifvande missionens tåresådd?" Den svenska missionen i Kongo kom att kosta många människor deras liv, men Sjöholm såg ändå beslutet om kongomissionen som Guds vilja, för det fattades aldrig medel eller frivilliga som var beredda att missionera, trots alla faror. Men han skriver också att om man vid beslutets fattande hade kunnat ana de enorma uppoffringar som skulle komma att krävas, hade man kanske valt att inte genomföra projektet.⁴⁰

Nyréns beskrivning av hur beslutet att starta egen mission i Kongo fattades och togs emot av missionärsvännerna, stämmer väl överrens med Sjöholms och han beskriver det som att "stunden var helig och gripande..." Han berättar också varför Svenska Missionsförbundet fick ta över missionsstationen i Mukimbungu från Amerikanska

---

³⁹ Nyrén 1922 s.86f

⁴⁰ *Svensk missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.122

Baptistmissionssällskapet utan att behöva betala något. Det ska dels ha varit för att Westlind tidigare arbetat där, dels "med anledning av flera andra bidragande orsaker", men vilka dessa andra orsaker var får läsarna inte veta.⁴¹

När arbetet i Kongo påbörjades kom man överens med engelska och amerikanska sällskap på fältet om var de svenska missionärerna skulle slå sig ner. Det ledde till att den svenska missionen koncentrerades till Nedre Kongo, och efter ett tag, när missionen behövde mer utrymme, utökades till de stammar som bodde i Franska Kongo. Den första plats i Kongo som den svenska missionen var verksam på var i Mukimbungu, där Westlind tidigare varit stationerad, som Svenska Missionsförbundet tagit över efter Amerikanska Baptistmissionssällskapet. Stationen låg ungefär en timme från Kongoflodens strand, ungefär 300 km från flodens utlopp i havet.⁴²

De första missionsstationerna

Svenskarnas första möte med lokalbefolkningen var inte helt positiv. De beskrevs som "stridslystna och bråkiga" och krigade inte bara med andra stammar utan ska även vid flera tillfällen ha hotat att döda missionärerna och bränna ner deras station. Förhållandena dem emellan blev dock bättre efterhand som fler och fler stationer byggdes.⁴³

Sjöholm beskriver hur uppbyggandet av missionsstationer gick till. Han berättar att uppbyggandet av tre stationer i Franska Kongo gick väldigt långsamt, men att detta var helt enligt planerna. Målet var att ta upp missionsarbetet direkt när de anlände, och om de senare skulle inse att platsen inte var helt lämplig ville de inte ha slösat tid och resurser på att ha byggt upp en komplett och fungerande station. Detta beslut grundades enligt Sjöholm på tidigare erfarenheter på missionsfältet. Av tio upptagna stationer hade den svenska missionen 1915 lämnat två. De stationerna: Diadia och Nganda, hade efter ett tag visat sig vara mycket ohälsosamma, och det är också där som de flesta missionärsgravarna går att finna. Totalt hade man år 1915 sänt ut 150 missionärer till Kongo, men endast 61 var kvar i tjänst. 32 missionärer hade lämnat

---

⁴¹ Nyrén 1922 s.90

⁴² *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.123

⁴³ *Dagbräckning i Kongo 1911*, Walldén s.142

missionsfältet, bland annat för att vila upp sig i Sverige innan de på nytt återvände till Kongo eller åkte till ett nytt missionsfält, och 57 av missionärerna hade avlidit. Det vittnar om den hängivelse som missionärerna hade till sitt kall. De var beredda att riskera allt för att sprida evangeliets budskap och utbilda lokalbefolkningen och de verkar aldrig ha tvivlat på om man skulle fortsätta arbetet i Kongo eller inte. Men som om det var belöning för deras hårda arbete blev förhållandena för missionärerna bättre, och 1915 var dödligheten inte så stor som tidigare. Detta berodde enligt Sjöholm på olika faktorer, dels att levnadsförhållandena blivit bättre, vilket blev möjligt efter att man fattat beslut om att stanna där man var och då kunde bygga upp ett missionssamhälle, men, kanske främst att man lärt sig behandla de lokala klimatiska sjukdomarna bättre än tidigare.⁴⁴

Delsammanfattning

De analyserade texterna är till stor del lika och kompletterar varandra i sina beskrivningar av svensk missions påbörjande i Kongo. *Dagbräckning i Kongo* ger en bra bild av hur livet för de första svenska missionärerna i Kongo var. Man får följa med Pettersson på hans resa genom det då relativt outforskade Kongo och får en glimt av hur livet i landet var innan dess att européerna kom dit. Man får också en klar bild av faran med att vara där. Kannibaler var inte ovanligt, och det förklarar också varför Pettersson, som fredlig missionär, rusade ut på farstun med bössan i högsta hugg. Livet var inte ofarligt. Sjöholm kompletterar den bilden med sin artikel i *Svensk Missionstidskrift* som tar vid där Pettersson slutade i *Dagbräckning i Kongo*, och berättar hur livet på missionsfältet blev efter att Sverige hade påbörjat egen mission. Han fokuserar mest på skolverksamheten och hur det dagliga livet på missionsstationen i Mukimbungu fortskred, så det är en lugnare, mer fokuserad berättelse än den som Peterson bidrar med. *Dagbräckning i Kongo* och *Svensk Missionstidskrift* kompletterar varandra när de beskriver hur uppbyggandet av missionsstationerna gick till. *Dagbräckning i Kongo* fokuserar mer på hur man lade grunden för byggandet av själva stationen, medan *Svensk Missionstidskrift* skriver mer om hur arbetet på stationen gick till när man väl slagit sig ner där. *Svensk Missionstidskrift* skriver inte om hur livet innan egen mission såg ut utan nämner bara att det var tre svenskar i Kongo tidigare, och att levnadsförhållandena blivit bättre sedan dess.

---

⁴⁴ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.124f

Laman och Nyrén bidrar med ytterligare detaljer som inte presenteras av Pettersson eller Sjöholm. Nyrén bidrar inte med ny information, förutom att han nämner det Amerikanska Baptistmissionssällskapets finansiella problem, vilka inte nämns i mina andra källor. Då Nyrén skrev sin text 6, 10 och 24 år efter att mitt andra källmaterial skrevs är viss upprepning, då han delvis skriver om samma sak som sina föregångare, oundviklig. Men det ger också honom möjlighet att mer utförligt än de andra tre berätta om hur arbetet har utvecklats.

Det afrikanska bysamhället

Näringskällor

Det är en civiliserad bild av folket som målas upp. De kontrollerar vad de sår, vet vilka funktioner plantor har och hur de ska använda det till sin fördel och de har lärt sig bemästra de vite männens bössor. Men fokus ligger ofta på att inte berätta om hur väl de klarar sig i sin miljö, utan på att visa hur annorlunda deras hemma miljö är från vår. Åkerbruket var folkets huvudsakliga "förvärvskälla". Varje by omgavs av fält där de odlade pisang, manoik, batater, jams, jordnötter, majs, bönor, ärter, tobak och sockerrör. Till viss del odlade de även kål, sallad och tomater, men inte i lika stor utsträckning. Laman berättar om hur det fanns stora fruktbara fält som "finnas för odling af vem som önskar" men att varje familj och hushåll ansvarade för sig själva. Man odlade aldrig gemensamt i byn.⁴⁵

Arbetet på fälten föll till stor del på kvinnan. Hennes redskap var en hacka som hon lärde sig hantera när hon bara var en liten flicka. När man tvingades utöka åkrarna, och behövde plöja ny mark, ofta fälla träd, föll arbetet på männen. Folket sådde vid olika tider på året för att försäkra sig om att ha basvaror, som majs och potatis, hela året. Fisket var mycket viktigt för folket. De använde nät av garn för att fånga fisken och ibland använde de även giftiga växter som gjorde att fisken domnade och flöt upp till ytan. Både män och kvinnor var delaktiga i fisket. Även jakten var viktig för dem. De passade på att jaga i slutet av torrtiden, efter att gräseldar bränt många av kullarna och

---

⁴⁵ Laman 1907 s.26

dalarna. "På de ställen, där elden ej afbränt gräset, gömma sig då villebråden. Folket infinner sig, beväpnade med bössor, färdiga att skjuta vid minsta prassel."⁴⁶ De hade inte mycket boskapsskötsel men den lilla de hade bedrevs väldigt enkelt. Svin, getter, får, höns och ankor kunde finnas, men djuren fick klara sig själva.

Nyrén skriver även han om boskapsskötseln, som inte hade förändrats på de 14 år som gått sedan Laman beskrev den. Boskapsskötseln hade knappt ens inletts när Nyrén besökte landet, mycket på grund av att de saknade det frodiga betet som djuren behövde. Det oroade honom, för det var viktigt att folket lärde sig hantera boskapen, för annars var han rädd att befolkningssiffrorna skulle sjunka ohjälpligt neråt. Men får, höns, grisar och getter fanns överallt i byarna han besökte, precis som när Laman var där.⁴⁷

Krig mellan stammarna

För oss är krig något våldsamt. Det kräver många liv och påverkar hela nationer. Så var det inte för kongofolket. Första världskriget bröt ut några år efter att Laman publicerade sin bok, och de lokala bykrigen var så olika europeiska krig man kunde komma. Om två byar, som är i förhandlingar med varandra, vad dessa förhandlingar kunde handla om framkommer inte i boken, inte kommer överrens, "skiljas de åt på ett fientligt och demonstrativt sätt, och snart skallrar krigstrumpeten i deras by."⁴⁸ Nästa steg var för den andra byn att svara, genom att blåsa i sin krigstrumpet. Svarade inte den andra byn, verkar det som att det inte blev något krig. Laman berättar inte vad som händer ifall så skulle vara fallet. Det verkar dock vara så att man svarade, då det troligen var så samhället fungerade. Båda parterna måste ha accepterat kriget för att det skulle genomföras.

De sammandrabbade sedan morgonen därpå, på en öppen plats mellan deras byar. Dessa lokala krig var dock inte allvarliga, enligt Laman. Både kvinnor och män deltog, men man hade aldrig närbkontakt med fienden, då alla var rädda att bli skjutna. Kvinnorna tog plats på höjderna "för att varsko sina vänner, och emellan skotten smäda och banna de sina fiender så grovt de någonsin kunna". De slutade kriga om eller när någon såras eller skjuts. Det var alltså snarare ett demonstrativt förnedringskrig än ett

---

⁴⁶ Laman 1907 s.27

⁴⁷ Nyrén 1922 s.30f

⁴⁸ Laman 1907 s.24

våldsamt krig. Men ibland krigade de mer på riktigt. Laman beskriver det som att "krig af allvarligare art förekomma mot främlingar och inkräktare, hvita eller svarta. Vid dessa krig uppbådas alla vänskapliga byar genom trumpeter och trummor."⁴⁹

Dessa mer våldsamma krig berättar Pettersson om. Under en av hans vandringar genom Kongo blev han sänd mot en stam som precis genomlidit ett stort krig, där hövdingen och många andra stupat.⁵⁰ Det är möjligt att man här också måste inkludera ett tidsperspektiv. Lamans bok kom ut 1907, *Dagbräckning i Kongo* kom ut 1911 men Pettersson skriver om Kongo och hur det var på 1880-talet. Möjligheten att Kongo och dess folk förändrats under de 20 år som gått och att stora krig var mer ovanliga än tidigare finns.

Trots att deras sätt att lösa konflikter till viss del kan tyckas harmlöst, märker man också att de inte var ett helt fredligt folk. Laman nämnde också i beskrivningen av deras sinnelag att de var "sluga och beräknande"⁵¹, så den sidan är inte ny för Lamans läsare. Pettersson skriver också om folkets slughet. Under hans resor längs Kongofloden i början av 1880-talet träffade han på en del sluga stammar. De färdades längs Kongofloden och en kväll, efter att de lagt sig, hörde de byfolket vässa sina vapen. De packade ihop snabbt och flydde ut på vattnet. Infödingarna försökte locka tillbaka dem genom att säga att de skulle få presenter, men då de var iförda full krigsutrustning och var beväpnade med spjut, lät sig missionärerna inte luras.⁵² Laman skriver att kongofolket sköt. De använde alltså skjutvapen och krut, vilket den vite mannen introducerat.⁵³

Delsammanfattning

Svensk Missionstidskrift beskriver inte det afrikanska bysamhället på samma sätt som mina andra källor. De fokuserar mer på själva missionsarbetet än på de lokala familjeförhållandena vilket inte är konstigt eftersom det finns mycket mindre material om Kongomissionen i tidskriften. Att göra ett urval blir nödvändigt och det är för att missionera de är på plats, så ämnesvalet är föga förvånande. Laman och Nyrén ger

---

⁴⁹ Laman 1907 s.25

⁵⁰ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.113

⁵¹ Laman 1907 s.16

⁵² *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.117

⁵³ Laman 1907 s.25

liknande beskrivningar av lokalbefolkningens liv och traditioner, vilket tyder på att deras dagliga liv inte förändrats mycket på de 14 år som gått mellan det att de två källorna skrevs. Det kan också betyda att deras synsätt inte förändrats under åren som gått. Dagbräckning i Kongo handlar, likt *Svensk Missionstidskrift* mer om missionärernas arbete än om bysamhället. Man får dock fler glimtar av hur samhället såg ut i Dagbräckning då den är skriven av missionärer som levt på missionsfältet och handlar om mission i Kongo vilket inte är fallet med *Svensk Missionstidskrift*.

Missionens syfte

Varför missionera?

Den kristna missionen gick ut på att sprida evangeliets budskap till icke-kristna över hela världen. Målet var att "grunda och till självständighet fostra kristna församlingar". Det var bråttom, och man fick inte förlora någon tid då det var viktigt att "nå alla hedningar före Kristi återkomst till jorden." Synen på hedningarna kunde variera. Vissa ansåg att "Gud var hela världens Gud och för honom var alla människor lika värda" medan andra ansåg att det "under den hedniska ytan fanns en kärna av likhet". Att hedningarna behövde hjälp var dock den avgörande faktorn för missionens varande.⁵⁴

Erland Nordenskiöld diskuterar hur missionärerna underlättar för oss att få en sann bild av folken ute i världen. Framförallt de folk som lever i svårtillgängliga områden, som i Afrika, dit svenskar vanligtvis inte åkte. Han diskuterar hur "folk öfver hela jorden allt mer och mer europeiseras" och att detta ledde till att kunskap om hur folk levde innan dess att européerna gjorde sitt intrång var på väg att förloras. Det var enligt honom väldigt svårt för oss att sätta oss in i deras liv på kort tid. Iakttagelser som forskare gör blir fragmentariska, medan missionärerna har fördelar som forskarna saknar. De har möjlighet att förstå folket, sätta sig in i deras "religiösa föreställningar, rättsskipning, sociala förhållanden och seder och bruk" på ett sätt som ingen annan kan. Laman berättar att man även i missionärsarbetet kan "bli missledd och kan bedöma handlingar hos de infödda helt annorlunda, än man skulle göra, om man kände deras känslor och motiv."⁵⁵

---

⁵⁴ *Svensk Missionstidskrift* 1915, Heuman s.7, Stenström 2002 s.11, Claesson 2001 81f

⁵⁵ Laman 1907 s.3f, *Dagbräckning i Kongo* 1911, Laman s.19f

Missionärerna levde med stammarna i årtal och därför ansåg Erland Nordenskiöld att det var dem man skulle tacka för att vi vet så mycket om folket i Kongo. Han anser att svenska missionärer borde skriva ner mer av vad de iakttar bland folket de bor hos, för att kunna "lämna viktiga bidrag till kännedomen om människosläktets historia". Nordenskiöld anser att missionsvänner borde vara intresserade av att veta mer om missionärerna och de förhållanden de arbetade under för på så sätt fick man en inblick i folks liv, vilket skulle underlätta strävan att omvända dem till kristendomen. Vilket också var anledningen till att han ansåg att man borde läsa Lamans bok, till vilken han skrivit förordet. Han var själv missionär och därför väl insatt i hur folket han bott hos levde sina liv och hur missionärerna "sprider en högre kultur bland många folk, till hvilka de komma"⁵⁶.

En ny inställning

Det är enligt Nordenskiöld extra viktigt att sprida en högre kultur, framförallt när det gäller folket i Kongo, då "de svarte i Kongo hafva sett så mycket ont hos de hvita, så mycken lystnad efter guld och gummi, så mycken grymhet, att vi böra i civilisationens namn vara missionärerna tacksamma för att de kommit till dem *för att gifva och icke blott taga*". Det var viktigt att sprida en ny bild av den vite mannen, en bild som var god och välvillig, för utan att etablera den bilden hos lokalbefolkningen skulle man aldrig ha möjlighet att sprida kristendomen. Missionen beskrivs som att arbeta i det godas tjänst. Att vara missionär var att vara engagerad. De åkte inte till Afrika för att missionera bara för att det var något man kände för att göra under en viss tid i sitt liv, man åkte dit för att man ville ägna sitt liv åt att sprida godhet. "Där vi möta entusiasmen här i världen, bör vi glädjas. När denna entusiasm arbetar i det godas tjänst och oegennyttigt, då böra vi glädjas i dubbel måtto."⁵⁷

Kongo skiljde sig från många andra missionsfält, för det fanns inga skolor där tidigare. Detta ledde till att både barn och vuxna gick i skolan tillsammans. Det innebar också att

---

⁵⁶ Laman 1907 s.3f

⁵⁷ Laman 1907 s.4

missionärerna tvingades börja utbildningen från grunden, vilket missionärer i t.ex. Indien inte behövde, då det fanns skolor där sedan tidigare.⁵⁸

Att utbilda och ändra omvärldsbilden

När missionärerna först kom till Afrika hade stora delar av lokalbefolkningen aldrig sett vita människor och många av dem trodde att vita var deras förfäder som efter att de dött råkat äta peppar, och därför tvingats tillbaka till mänsklig form. De trodde att deras intelligens överträffade de svartas för att de under den tid de vistats i andevärlden hade utvecklats.⁵⁹ Stenström nämner också denna lokala föreställning. Först trodde man att det bara fanns vita män, men sedan kom det även vita kvinnor till missionsfälten, och då började de långsamt tro att de kanske inte var deras förfäder. Deras präst hade sagt att de vita inte var människor, och att man drabbades av sjukdom och död om man lärde sig deras traditioner. Men ingenting hände de som lärde sig läsa och skriva i missionens skolor. Enligt Stenström var det dock först när de vita började dö, precis som de svarta visste att de också skulle en dag, som de började se de vita som människor. Att det sedan föddes barn på missionsstationerna var det slutgiltiga beviset på att de vita inte var deras förfäder.⁶⁰

Delsammanfattning

Alla källor skriver om vikten av att missionera. *Svensk Missionstidskrift* fokuserar på hur det var viktigt att utbilda för att senare kunna lämna landet och folket med fungerande kristna församlingar. Laman fokuserar mer på missionärernas situation. De hade en unik möjlighet att inte bara sprida kristendom, utan även lära sig om kongofolkets liv innan dess att civilisationen nådde dem. Att civilisationen skulle nå dem och ta över deras samhälle ställs utom allt tvivel, och det framställs som positivt och nödvändigt. Nyrén förstärker bilden av ett ovetande folk som behövde upplysas, *Dagbräckning i Kongo* likaså. Vikten av att förändra sättet lokalbefolkningen såg på sig själva och sina traditioner är ett ämne som genomsyrar alla mina källor.

---

⁵⁸ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Heuman s.8, s.126

⁵⁹ Nyrén 1922 s.74

⁶⁰ Stenström 2002 s.56

Att anpassa sig till ett nytt land

De första utmaningarna

Redan innan kongomissionärerna reste till Afrika var de väl medvetna om de febersjukdomar som härjade i landet. Trots detta var Kongo ett eftertraktat arbetsfält för unga missionärer. Även om man undvek de fruktade febrarna var klimatet en utmaning. Landet var torrt och ödsligt med mindre byar glest utspridda. Det hade ett tropiskt klimat med bara två årstider, den torra och den våta. Klimatet beskrivs som ”mycket ohälsosamt för europeer”, då temperaturen i solen under den torra årstiden brukade ligga runt 50-60 grader Celsius. Lars Hammarstedt skrev i sin dagbok att han ”längtade efter den svala svenska hösten”.⁶¹ Att längta efter Sverige och svenska ting är återkommande i materialet.

Gregersen tar upp denna fråga i sin avhandling om svensk missionen i Indien. Hon skriver om bergsstaden Kodaikanal. Svalkan där påminde missionärerna om det svenska klimatet. Genom att ta sig dit under hettiden kunde ”ordningen återställas och balans uppbringas” för missionärerna. Missionärens kommentarer om hur deras kroppar inte är var anpassade till hettan återkommer både i mitt och Gregersens material.⁶² Bergsstaden beskrivs som ett ”hem” och Gregersen diskuterar hur värderingar ofta spelar in när vi benämner saker och platser.⁶³ Det svalkande klimatet påminde om Sverige och var därför kanske också mer än bara en flykt från den tryckande värmen. Kanske var det också ett sätt att påminnas om hemlandet och de man lämnat kvar där?

Missionären Oskar Wikholm skriver om hur han på båten mot Kongo tänker på fosterlandet och alla han älskar som är kvar där, som stod på perrongen och viftade medan han åkte längre och längre ifrån dem. Frågan alla missionärer på väg mot ”den vite mannens grav” tvingades ställa sig var ifall de någonsin skulle återse dem igen. Efter en lång resa kommer de fram till Kongo och fortsätter resan till sin missionsstation. Och plötsligt har man ett nytt hem, för ”den blågula flaggan är hissad i topp, och på verandan stå våra kamrater och hälsa oss med sina viftningar välkomna.” Likaså beskriver John

---

⁶¹ Stenström 2002 s.38

⁶² Gregersen 2010 s. 130, Laman 1907 s.10

⁶³ Gregersen 2010 s.137

Pettersson, också missionär, hur det kommer "nytt liv in i våra hjärtan" när de såg hemlandets flagga vaja över stationen.⁶⁴

Said skriver om hur vissa européer uppfattade platser med viss europeisk civilisation som "verklig" civilisation. Detta i jämförelse med alla de platser man kunde stöta på där civilisationerna var "så lågtstående, så barbariska och motsatta våra att de borde utgöra motiv för en ny erövring."⁶⁵ På ett något mindre dramatiskt sätt ger missionärerna uttryck för liknande känslor. Karl Anderson skrev i ett brev till Wilhelmina Svensson under deras tid i Kongo att deras kollega, Henning Skarp, levde i vildmarken, till skillnad från i Mukimbungu, som de då räknade till civilisationen.⁶⁶ Att de bara något år tidigare rest från Sverige för att bosätta sig i vildmarken, var inte längre verkligheten. Mukimbungu hade blivit civilisation för dem. Där fanns kristendom och människor de kände. I deras fall handlade det dock inte om att erövra, utan om att hjälpa.

Ett nytt språk

En annan utmaning för missionärer när de kom till ett nytt land, och av missionen utforskat område, var språket. Därför var det viktigt att de genast satte igång med vad de kallade för det litterära arbetet. De var först tvungna att lära sig det språk som infödingarna talade, vilket var svårt då varken grammatik eller andra hjälpmedel fanns. Så det litterära arbetet inleddes med vad som bara kan beskrivas som en gissnings- och tolkningslek, där missionärerna lyssnade på vad lokalbefolkningen sa, plockade ord och därefter tog reda på vad de betydde. När de hade tillräckligt mycket kunde de börja arbeta med språkets grammatiska regler. En missionär som i synnerhet bidrog till att strukturera kongospråket, var missionär Nils Westlind. Den grammatik han utarbetade låg senare till grund för andra missionärer när de vidareutvecklade språket och språkforskningen. Westlind bidrog också till att Mukimbungu bland missionärer "fick rykte om sig att vara en litterär station."⁶⁷

---

⁶⁴ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Wikholm, Pettersson, J s.348 s.350f

⁶⁵ Said 2000 s.280

⁶⁶ Stenström 2002, s.149

⁶⁷ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.133f, Walldén s.143

Laman tog över utvecklingen av språket efter Westlind. Laman översatte bland mycket annat bibeln, och skapade därmed otroliga möjligheter för missionärerna att utbilda folket i den kristna tron. Uppsala teologiska fakultet valde att uppmärksamma Lamans arbete genom att hedra honom med "teologie doktors värdigheten." Laman var inte den ende som arbetade för att sprida deras budskap. Det fanns både stora och små projekt, redan 1892 gav en missionär ut en almanacka, som kom ut under många år. De hade också ett månadsblad som de kallade *Minsamu Miayenge*, vilket översattes till *Fridsbudskap*. Den tidningens prenumerationsantal lär ha varit relativt stort, då det även lästes av de infödda kristna.⁶⁸

Att trycka böcker

Svenska Missionsförbundet låg flera steg före de engelska och amerikanska missionssällskapen när det gällde skolböcker. De använde till stor del de böcker som den svenska missionen gav ut. De svenska missionärerna hade möjlighet att trycka böcker, då Westlind, "kongospråkets fader" tog med sig en liten accidenspress tillbaka till Kongo från en resa till hemlandet. Man kunde inte trycka mer än en sida åt gången, men det var med den pressen som de tryckte översättningen av nya testamentet. De böcker som trycktes gick åt snabbt, så efter ett tag var behovet av en ny, bättre press stort. Men de var dyra, och för att möjliggöra införskaffandet av en sådan hade missionärerna under lång tid avsatt en del av sina löner, för att kunna betala hälften av tryckpressen. Väl införskaffad 1893, användes den flitigt. Vissa böcker trycktes i 6 000-8 000 exemplar, men det räckte inte alltid. Därför tryckte man också många böcker i Sverige för att sedan frakta dem till missionärerna i Afrika.⁶⁹

Boktryckandet fyllde inte bara en informativ del i missionsarbetet, det var till viss del också lukrativt. Svenska Missionsförbundet hade som princip att aldrig ge bort böcker gratis, om det inte var under speciella omständigheter. Exempel på sådana omständigheter ges inte. Anledningen bakom denna princip var att "får en inföding betala sin bok, värderar han den så mycket mera."⁷⁰

---

⁶⁸ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.128, Laman 1907 s.4

⁶⁹ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.128

⁷⁰ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.130

Fördomar bland folket

Ett annat problem för missionärerna var den bild av västerlänningar som redan fanns rotad hos stora delar av lokalbefolkningen. Det var bilden av den vite mannen som farlig, ond och förtryckande. Både staden Banana där båten från Europa la till som första anhalt i Kongo och Boma, som låg längre upp längs Kongofloden, hade mörka historier. Vid deras hamnar hade svarta samlats ihop och sålts, av och till vita. Det fanns inte en enda by i Nedre Kongo som inte hade drabbats av slavjägare.⁷¹ Många västerlänningars dåliga beteende ställde till problem även för missionärerna i Kina, då många uppträdde otroligt illa mot kineserna. Claesson skriver i sin avhandling att "sålunda händer det i hamnstäderna, att när européerna komma, gå de med käppen i hand och slå den förste kines de träffa [...] sådant sprider sig landet rundt, och sedan heter det: 'Europeerna äro barbarer och därför kunna de icke heller hafwa någon god lära.'" ⁷²

Bilden av den vite i Kongo hade till stor del formats av Henry Morton Stanley och de expeditioner han företagit sig i landet. Han arbetade mycket för Belgiens kung Leopold II:s räkning och många kongoleser hade fått sätta livet till för att Leopolds vision för landet skulle kunna genomföras. 1887 återvände Stanley till Kongo, denna gång för att ge sig ut på en expedition. Ryktet att han var tillbaka spreds snabbt och folk gömde sig i djungeln. Stanley var hänsynslös och tvångskommenderade bärare. Ofta ledde det till döden att vara bärare i Stanleys karavaner. Att missionärerna motsatte sig Stanleys tillvägagångssätt märks tydligt. Missionären Karl Fredrik Andreae skrev i ett brev att Stanleys karavans framfart "har varit sådan, att den lämnar mycket övrigt att önska,"⁷³ och även Charlotta Walldén tar upp ämnet i sin dagbok då hon under sin tredje vistelse i landet skrev kritiskt om kung Leopolds trupper.⁷⁴

Nyrén sticker ut i det att han beskriver Stanley i mer positiva ordalag. Han beskriver Stanleys resa genom Afrika 1877 som "underbar" och "för både den kristna missionen och kulturen betydelsefull". Detta då den väckte kristnas medlidande, när de fick läsa om hur det i Afrika fanns otaliga stammar som var "nedsänkta i den djupaste hedendom,

---

⁷¹ Stenström 2002 s.97

⁷² Claesson 2001 s. 208

⁷³ Stenström 2002 s.60f

⁷⁴ Beijer 2011 s.257

okunnighet och vidskepelse, barbari och kannibalism.”⁷⁵ Så det är snarare att Nyrén är positivt inställd till resultatet av Stanleys resa, missionsverksamheten, än vad han företog sig under själva resan.⁷⁶ Att nå ut till lokalbefolkningen blev svårt på grund av de vitas rykte, men skillnaden mellan de vita märktes tydligt. Den svenska missionens filosofi var att allt de uträttade skulle ”bygga på ett förtroendefullt förhållande mellan missionärer och lokalbefolkning.”⁷⁷ Man skulle alltså inte närma sig ett folk utan att ha blivit inbjuden. För att i största möjliga mån distansera sig från Stanley anlade man missionsstationer så långt ifrån Stanleys posteringar man kunde.⁷⁸ Ytterligare tecken på att de svenska missionärerna alltid agerat med lokalbefolkningens intresse i fokus finns i *Skördemän i Kongo*, där man kan läsa att Kongos myndigheter var positivt inställda till missionärerna och deras arbete då svenskarna alltid ”visat sig arbeta lojalt och till koloniens fromma.”⁷⁹

Delsammanfattning

Klimatet återkommer i alla mina källor, ofta flera gånger i samma källa och det är tydligt att detta var ett stort problem för missionärerna. Inte svårt att förstå eftersom man inte visste varför man blev sjuk eller hur man skulle bota sjukdomarna. Att språket var ett hinder i början och därför en otroligt viktig del av missionsarbetet är också tydligt. *Dagbräckning i Kongo* berättar hur Westlind började dokumentera språket och hur långt han kom. Laman skriver om vad han gjorde för att vidareutveckla språket och *Svensk Missionstidskrift* uppmärksammar vikten av en tryckpress, då den möjliggjorde ett viktigt utvecklingssteg i missionsarbetet. Det var först när de hade möjlighet att trycka böcker och annat informationsmaterial som missionsverksamheten kom igång på riktigt. Nyrén reste till Kongo 30 år efter att missionen påbörjades, och skriver inte mycket om utvecklingen av språket, utan fokuserar mycket på de hinder som påverkade missionärerna när de försökte få kontakt med lokalbefolkningen. Det är lättare att göra i efterhand, då man vid det laget löst många av problemen, haft möjlighet att analysera vad som gick fel, samtidigt som man lärt sig mer om folket, deras traditioner och synsätt.

---

⁷⁵ Nyrén 1922 s.83

⁷⁶ Nyrén 1922 s.83f

⁷⁷ Beijer 2011 s.258

⁷⁸ Beijer 2011 s.258f

⁷⁹ Nyrén 1922 s.10

Synen på lokalbefolkningen

Folkets utseende

Kongofolket är, jämfördt med oss skandinaver, ett småväxt, magert och spensligt folk. Där det finnes rikligt med mat och för öfrigt ett godt välstånd råder, är folket kraftigare byggt och har en längd af upp till 1,70, 1,80 à 1,90 meter. Deras hållning är rak och treflig till följd af deras vana att bära allting på hufvudet, men deras yttre är ej så tilltalande. Armarna och synnerligast benen äro smala och spensliga. Bröstat är groft och magen stor och utstående. Midjan är såväl hos kvinnorna som hos männen fullkomligt rak.⁸⁰

Laman fortsätter att beskriva befolkningen och liknar kongofolkets ansiktsvinkel med den kaukasiska, då den var mer lik den än vad den var lik den hos "sudannegrer", då käkarna inte var så utskjutande och läpparna inte så stora. Vad Laman lyckas göra är att han presenterar inte bara en bild av kongoleserna i jämförelse med oss, han jämför också kongoleserna med "sudannegrer". Han tillämpar inte bara ett *vi-dem* perspektiv, utan även ett *de-de andra* perspektiv. Lamans val av beskrivande ord är intressant, för han utgår ifrån att de svenska läsarna har användning av informationen om kongolesernas ansiktsvinkel, i relation till den hos sudaneserna. Han kommenterar också deras skalle, som hade fler likheter med andra folk i landet än vad käken hade, då den "som hos alla negrer [är] mycket tjock och kraftig, så att den uthärdar de tyngsta bördor eller de starkaste slag."

Detta är en märklig kommentar från Laman och beskriver ett icke-vänligt beteende. Att döma en persons skalle efter hur hårda slag den kan klara av vittnar om en vardag som inte är helt fredlig. Huruvida Laman beskriver dem på detta sätt grundat på den behandling många svarta fått under historiens gång eller om det är grundat på det sätt som folket levde på då står inte. Laman diskuterar också hudfärg, hur folket i regel är mörkbruna, men att det också finns de med ljusare hud, som enligt honom "äro fula och ha en rödbrun färg." Gemensamt för alla var dock att ytterhuden var tjock men mjuk, med ringa hårväxt och att "den gifver en mycket frän och illaluktande utdunstning".⁸¹

---

⁸⁰ Laman 1907 s.15

⁸¹ Laman 1907 s.15

Precis som Laman gör, så kommenterar Nyrén också folkets ringa skäggväxt. Men han går djupare än Laman in på frågan. Då skäggväxten hos männen var så sällsynt, värderades den väldigt mycket mer där den fanns. Många missionärer hade långt skägg och under sällskapet karavanfärd från Mukimbungu hade några av bärarna ifrågasatt Nyréns brist på skägg. Det fick honom att vilja berätta en historia för bärarna, som för att försvara sin brist på skägg. Han skriver:

Det var en gång en spansk ambassadör, som kom till påven i Rom. Den helige fadern blev vred, när han fick se, att sändebudet var en man utan skägg. Med strängt allvar och förebråelse i rösten sade han: Vad tänker din herre på, som skickar till mig en ambassadör utan skägg? Sändebudet blev emellertid ej svaret skyldig, i det han snabbt och skarpt replikerade: Om min herre trott, att värdighet satt i skägget, kunde han sänt till Ers Helighet en getabock och ej en gentleman, som jag.⁸²

Reaktionen på historien blev precis som Nyrén förväntat sig, och de "slogo sina händer mot knäna, skrattade hejdlöst, kastade sig på marken och gävo på sitt sätt tillkänna, att de förstodo den humor, som låg i det hela".⁸³

Kongolesernas sinnelag

Laman diskuterar också deras sinnelag, "i allmänhet gladt och öppet, visande ett godmodigt och jovialistiskt sinnelag," och deras sinnesorgan och uppfattningsförmåga, som båda var välutvecklade. Bilden han målade upp var den av ett fridfullt och tillfreds folk. Sedan, som för att bryta av och vända på allt han tidigare sagt, skriver han att "de äro i allmänhet äfven mycket sluga och beräknande".⁸⁴ Ytterligare information om hur denna delen av deras personligheter yttrar sig förekommer inte i boken.

Beskrivningar liknande Lamans om kongofolkets glada sinnelag återfinns också i dagboksanteckningar från de kvinnliga missionärer som åkte till Kongo 1888. Anna Andersson blev förvånad över hur civiliserade de svarta som passade upp på dem under

---

⁸² Nyrén 1922 s.54

⁸³ Nyrén 1922 s.53f

⁸⁴ Laman 1907 s.16

middagen var och skrev om det i sin dagbok samma kväll.⁸⁵ Det faktum att hon förvånades visar på att hon hade en tidigare förstådd bild av Kongofolket, redan innan hon träffat dem. Det visar också att hon inte hade väntat sig elegans. Kommentarererna som följer middagsbeskrivningen berättar om kongolesernas vänlighet och hjärtlighet och hon förundras över bärarnas styrka, då hon bars iväg i hängmatta, som var det sätt kvinnor vanligtvis färdades i landet.⁸⁶ Vita kvinnor, vill säga. De lokala kvinnorna gick själva dit de skulle. Men vita kvinnor var inte vana vid terrängen eller det ansträngande klimatet och bars därför omkring av lokala bärare.

Charlotta Walldén skriver i ett dagboksinslag om "de svarte hästarna."⁸⁷ Om hon med detta menade lokalbefolkningen står inte utskrivet, men det är svårt att hitta alternativa betydelser för det. Hennes kommentar vittnar om att hon, trots att hon var i Kongo i rollen som missionär och brydde sig otroligt mycket om lokalbefolkningen, ändå såg dem som annorlunda från vem hon var. Hade hon i Sverige burits omkring i en hängmatta av vita män hade hon antagligen inte refererat till dem som "de vita hästarna". Men det finns ett avstånd mellan missionärerna och lokalbefolkningen. Missionärerna är i Kongo för att hjälpa dem, vilket ger kongoleserna ett underläge från början. De blir barnen i relationen och missionärerna föräldrarna. De bedömer folket utefter europeiska kvaliteter och ideal, och drar alla över en kam. De bedöms som grupp, inte som individer. *De* är våldsamma, *de* är rakryggade, *de* är dåliga på matte. Gregersen skriver om liknande "behandling" i Indien. I hennes fall handlar det om att när en individ misslyckas, eller bryter mot den norm man har satt upp, är det inte den enskilde individen som drabbas. "Domen faller över samhällsliga strukturer snarare än över den enskilde individen" och hur det i denna dom fanns "en uppgivenhet i fråga om missionsarbetets progression."⁸⁸

Deras mentala förmågor

De intellektuella förmögenheterna synas vara ganska stora. Detta visar sig hos barnen i skolorna och de från skolorna utgångna, som i allt större antal

---

⁸⁵ Stenström 2002 s.92

⁸⁶ Stenström 2002 s.94, 99

⁸⁷ Beijer 2011 s.142

⁸⁸ Gregersen 2010 s.203

mottagas i tjänst hos staten och järnvägen, där de tjänstgöra som telefonister (talande franska), stationsföreståndare, maskinarbetare m.m.⁸⁹

Det faktum att dessa, när man jämför med vad som räknas som högutbildade jobb i Europa, var jobb som inte krävde hög utbildning, utan snarare grundkunskap och viss ämneskunskap, visar på att Laman inte räknar kongofolkets intelligens inom samma ram som européernas. Han distanserar sig och säger att även om de har gått ut skolan, så är de bara utbildade i jämförelse med de andra kongoleserna, inte jämfört med de vita. Vad som räknas som utbildning för dem är inte värt mycket i europeiska sammanhang. Samtidigt finns det tillfällen i min tidigare forskning då missionärerna förundras över hur väl kongoleserna känner till alla växterna som fanns.⁹⁰ Att missionärerna imponerades av hur kunniga lokalbefolkningen var om den värld de levde i vittnar om hur de såg på folket. Att de svarta kunde sitt hem lika bra som de vita kunde sitt verkar inte ha fallit dem in. Afrikanerna var här överlägsna svenskarna, men detta uppmärksammas inte lika mycket som deras okunskap i andra ämnen.

Folkets vältalighet nämns och förklaras av att de i stammarna hade offentliga rättegångar. För att kunna försvara sig själv hade folket sedan barnsben lärt sig hur man kvickt och skarpsinnigt formulerar sig. Barnen höll ofta i låtsas rättegångar där de övade. Diskussionen i dessa blev ofta "mycket livlig och lärorik." Däremot verkade inte samma talang finnas i räknekonsten då talen missionärerna presenterade ofta var mer komplicerade än de beräkningar man tvingades göra på lokala marknader.⁹¹

Kongolesernas historia

Laman beskriver folkets historiska tillhörighet som följer:

Deras härkomst vet man ytterst litet om. Det är ock förhållandet med andra bantufolk. De hafva icke några historiska traditioner eller minnesmärken... På grund af de många verktygen af sten, man funnit, såsom yxor och hackor, kan

---

⁸⁹ Laman 1907 s.16

⁹⁰ Stenström 2022 s.122

⁹¹ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Laman s.33

man antaga, att de haft en stenålder eller att ett annat lägre stående folk fordom bebott dessa trakter.⁹²

Laman är inte säker på att de afrikanska och europeiska folken har utvecklats på samma sätt, att vi skulle ha gemensamma historiska utvecklingsfaser. Vad han grundar detta i är inte klart, men de olika utvecklingsnivåerna kan vara en bakomliggande anledning. Om man verkligen hade samma historia, varför var man inte mer lika? Laman nämner att det tidigare funnits stora riken i Afrika, mäktiga riken, välorganiserade stater, som inte längre fanns.

För 400 år sedan, då portugiserna upptäckte landet, funno de ett mäktigt rike bland kongofolket, liksom man i senare tid öfverallt i Kongostaten funnit mäktiga, stora och väl konstituerade stater, styrda af envåldsregenter. Dessa hafva blifvit upplösta och underkufvade af europeerna”.⁹³

Det framgår inte tydligt om han är ute efter att uppmärksamma den hjälp som behövs för att rädda Afrika eller för att visa på européernas makt eller afrikanernas svaghet eller om han endast fascineras av folkets historia. Laman går också genom deras språk och ger grammatiska beskrivningar av dess styrka och brister och skriver att folken aldrig haft ett skriftspråk. Tidigare missionärer valde ett fonetiskt system som fungerade bra med ljuden som fanns i språket och skapade ett skriftspråk efter det. Deras ordförråd var rikt och uttrycksfullt och språket beskrivs ha en otrolig ordbildningsförmåga som gjorde det möjligt att skapa nya ord efter behov. Att européers inverkan på utvecklingen av skriftspråket har spelat en viktig roll är klart, Laman skriver att ”hvad de särskilda språkens ålder såsom skriftspråk beträffar, så står det alltid i samband med missionen eller koloniseringen.”⁹⁴

Delsammanfattning

Laman beskriver både kongofolkets fysiska och psykiska egenskaper och hans bok är den av mina källor som är mest beskriver lokalbefolkningen. Han skriver positivt om barnens förmåga att ta till sig kunskap, och i och med att han gör det, visar han också att

---

⁹² Laman 1907 s.12

⁹³ Laman 1907 s.12

⁹⁴ Laman 1907 s.14

det är något som var en självklarhet. Hade man förväntat sig goda resultat hade det inte varit en nyhet. Att det ens rapporteras visar på det alltid närvarande vi-dem perspektivet som genomsyrar mitt material. Att nämna deras mentala förmågor och gradera dem på en skala visar på att man inte räknar dem som likvärdiga. Man är inte säker på att de ligger på samma intelligens nivå. Att dessutom beskriva folket så grovt som Laman beskriver dem gör att han distanserar sig ytterligare. Gränsen mellan vita och svarta blir ännu tydligare för läsarna. *Dagbräckning i Kongo* skriver lite om lokalbefolkningen, men det är Laman som skrivit de texter i boken som beskriver folket och han upprepar det mesta av vad han skrev i sin bok fyra år tidigare. Nyrén beskriver lokalbefolkningen på ett sätt som vittnar om att de utvecklats sedan missionärerna först kom dit. De förstår och uppskattar samma humor som missionärerna, vilket inte hade varit möjligt 40 år tidigare när Engvall åkte dit. Men han distanserar sig likväl från dem. Han samlar dem runt sig för att förklara något som för honom är solkart. Han berättar hur de vrider sig av skratt efter att han berättat en historia. De anlitas som bärare när han reser genom landet. Distansen finns där, om än inte direkt utskriven i alla lägen.

Svensk Missionstidskrift skriver inte specifikt om kongofolket. Ofta skriver de om "hedningar" men det specificeras sällan ett geografiskt ursprung, då tidskriften inte fokuserar på ett enda missionsfält utan är världsöverspännande. Alla hedniska folk var i lika stort behov av frälsning och upplysning och jag har dragit slutsatsen att tidskriften när den skriver om "hedningar" menar "hedningar" i allmänhet. Då läsarna inte får en bild av kongofolket på samma sätt som man får när man läser vad Laman skrivit, har jag valt att bortse från *Svensk Missionstidskrift* som källa i detta kapitel.

Det finns dock ställen i tidskriften där kongofolket nämns, men det tas upp i samband med att de redogör för skolan i Kongo och återfinns därför senare i uppsatsen i samband med skolarbetet.

Familjeliv

Äktenskapet

"Folkets sedliga och moraliska liv är på långt när ej så ruttet, som man tänkt sig."⁹⁵

Sättet att se på familjer och sättet familjer bildades på i Kongo skiljde sig från Europa. Äktenskap hade inte samma betydelse för kongoleserna som det hade för folken i Europa. Äktenskap förekom men under helt annorlunda förhållanden. Laman beskriver hur kvinnan inte blev en del av mannens familj, eller tvärtom, utan hur var och en stannar kvar inom den familj där de är födda. Giftermålet beskrivs som en "utlåning" som familjer gör. Dottern lånas ut, med syftet att säkra familjens tillväxt. Mannen har inga andra rättigheter än att kvinnan betraktas som hans hustru. Vid äktenskapets skapande, lämnar mannen en del ägodelar till hustruns familj och de betalas tillbaka om eller när äktenskapet löses upp. Laman lägger stor vikt vid att förklara de olika reglerna för äktenskap och skilsmässa, som att mannen och kvinnan vid skilsmässa inte delade upp ägodelar lika mellan sig, varje individ hade ansvar för sina egna saker. Man tar helt enkelt sina ägodelar vid upplösandet av äktenskapet. Under själva äktenskapet var det hustruns ansvar att ge mannen mat och i gengäld hade mannen som skyldighet att skaffa kött, kläder och prydnader. De höll koll på sina saker genom att knyta knutar på snören, "för att se hur debet och kredit stå vid en eventuell skilsmässa makarne emellan"⁹⁶.

En flicka fick, efter att ha blivit giftasvuxen, gifta sig inom förutbestämde släkter. När en man friade fick hon själv bestämma om hon ville säga ja eller nej. Sa hon ja, måste dock äktenskapet godkännas av hennes familjs äldste innan dess att de fick lov att gifta sig. En annan skillnad mellan den europeiska och den afrikanska kulturen var att man inte hade bröllopfester, istället hade man tacksägelsefester några år efter att äktenskapet ingåtts.⁹⁷ Laman beskriver hur mannen är "ganska snäll" mot sin hustru, "ty om han ej är det, kommer han i delo med hennes släkt, som ej släpper honom, förrän han betalt de fordrade böterna."⁹⁸ Vilka böter mannen ska betala nämns inte. Det nämns inte heller var gränsen för att vara "ganska snäll" mot sin hustru går. Att det inte nämns får mig att

---

⁹⁵ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Laman s.35

⁹⁶ Laman 1907 s.16f

⁹⁷ Laman 1907 s.18

⁹⁸ Laman 1907 s.20

tro att deras värderingar i detta fall på många sätt liknar "våra". Att våld inte accepteras och att man respekterar varandra. Men vi kan inte veta säkert eftersom den informationen har utelämnats ur boken.

Sarja tar i sin undersökning upp frågan om påtvingade äktenskap, och hon skriver om hur det var vanligt för flickorna att rymma till missionsstationerna i Sydafrika för att "undkomma för dem oönskade äktenskap."⁹⁹ Detta skiljer sig från den bild Laman målar upp, då kvinnorna i "hans" samhälle själva fick välja om de ville acceptera ett frieri eller inte. Men att det fanns skillnader mellan stammar var självklart, och kvinnorna Mathilda Gustafsson arbetade med bodde i dagens Sydafrika. Pettersson beskriver hur olika stammar i samma område kan vara, då han berättar hur han under några dagars resa längs Kongofloden träffat på många olika stammar.¹⁰⁰ Fanns det så stora skillnader mellan stammarna längs med Kongofloden fanns det säkerligen skillnader mellan stammar i Kongo och i Sydafrika.

Samhällsmodellen som Laman presenterar är fortfarande aktuell när Nyrén besöker landet 14 år senare. Men omständigheterna i vissa fall har förändrats. Han berättar att en ung flicka hade blivit bortlovad åt en gammal man i byn. Hon ville inte gifta sig med honom för hon var kär i en ung evangelist. För att slippa undan äktenskapet flydde hon till missionsstationen. De gick sedan tillsammans till hennes by för att lösa problemet. Eftersom flickan hade genomgått kvinnskolan på missionsstationen räknades hon som en kristen kvinna och kunde därför inte gifta sig med en hedning. Så löstes problemet för flickan. Men att man faktiskt såg äkta kärlek mellan makar var ovanligt. Vilket inte heller var nödvändigt för det samhälle de levde i. Nyrén är dock noga med att poängtera att tvångsäktenskap är väldigt ovanligt i Kongo.¹⁰¹

Att ha barn i Kongo

Barnen bodde alltid hos mamman. De stod "under förmyndarskap hela sitt liv under den äldste eller förstfödde inom släkten". Relationen mellan män och deras barn beskrivs som "fadern är som en främling för dem." Men pappan var inte frånvarande på det sätt vi skulle se på det idag, för samhället var inte konstruerat så. Syftet med att

---

⁹⁹ Sarja 2002 s.160

¹⁰⁰ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Pettersson, K.J. s.119f

¹⁰¹ Nyrén 1922 64f

skaffa barn var inte för att vara en familj, utan för att säkerställa släktens fortvarande. Hårddrar man det kan man argumentera för att det är mamman som är viktigast för små barn, då hon ammar dem. Pappan spelade inte en stor roll i barnens överlevnad, och kunde därför anses överflödig. Barnen saknade inte manligt inflytande, för hela moderns släkt, med många manliga familjemedlemmar fanns på plats.¹⁰²

Männen hade dessutom ofta flera fruar i olika byar och barnen växte alltid upp med sina mammor och deras familj. Pappan hade inga rättigheter eller skyldigheter vad gällde barnen. Detta gällde dock bara för fria män, för slavar gällde engiftesregeln. Att ha många fruar visade på makt och rikedom. Varje separat hustru hade sitt eget hus, med sin egen familj och hustrur till samme man bodde aldrig tillsammans. Ett barns födsel var alltid en stor händelse. Efter några "reningsdagar" kom stammens fetischpräst för att välsigna det nyfödda barnet och rena mamman.¹⁰³

Att bli en del av det dagliga livet

Laman beskriver hur barn i Kongo, till skillnad från svenska barn, från ung ålder introduceras i det dagliga livet. Mamman bar med sig små barn ut på fältet, sken solen fick barnet sitta i skuggan under något träd, annars bar mamman det på ryggen. Hur pojkar och flickor uppfostrades skiljde sig åt. Flickor fick lära sig hur man håller en korg på ryggen, hur man använder en hacka och de följde sin mamma ut på fälten varje dag redan vid ung ålder. Pojkar lämnades i princip åt sig själva. "De får skaffa sig maten själva till stor del genom att fånga råttor i gräset eller plocka palmnötter i skogen mm."¹⁰⁴ Mamman kom hem på kvällen och lagade kvällsmat, som var dagens huvudmål.

En liknande, dock mindre harmonisk bild målas upp i Sarjas källmaterial, där missionären Mathilda Gustafsson skrev i ett brev 1893 om kvinnornas och flickornas ställning i familjen i Sydafrika. Hon beklagade sig över den lott som kvinnorna fått, då de både som barn och vuxna tvingades jobba mycket hårdare än vad pojkarna och männen behövde. De var endast lediga några timmar på eftermiddagen när de inte varken jobbade på fälten, lagade mat eller passade barn. Det var under dessa få timmar som skolorna på missionsstationerna tog emot flickorna. Vad Laman berättar om relationen

---

¹⁰² Laman 1907 s.17

¹⁰³ Laman 1907 s.20

¹⁰⁴ Laman 1907 s.21

mellan mammor och barn, och förhållandet till sjuka är väldigt olika. Han skriver att "kärleken och vänskapen mellan mor och barn och syskon sins emellan är mycket stor," och han berättar att de som är gamla eller sjuka försörjs av släkten. Så länge man inte är obotligt sjuk. För obotligt sjuka "blifva merendels utkastade i någon djup klyfta eller ravin".

Han fortsätter att berätta om andra grymheter som förekommer, ofta för att tillgodose släktens intressen. Bland annat hade kongofolket ett sätt att hantera föräldralösa, som stred mot alla europeiska traditioner. Om mamman dog, och ingen ville ta på sig ansvaret för barnet, begravdes barnet vanligtvis levande med mamman.¹⁰⁵ När Nyrén åkte till Kongo för att inspektera missionsarbetet hade denna sed och många andra hedniska seder avskaffats av staten. Problemet med hur man skulle ta hand om de föräldralösa barnen kvarstod dock. Det fanns inte alltid någon som ville ta ansvar för barnen då det var svårt att hitta mat.

Missionärernas familjeliv

Här uppenbarar sig en paradox. Laman lägger stor vikt vid att beskriva kongolesernas familjeförhållanden, och uppmärksammar pappans frånvaro, antagligen då detta visar på en tydlig skillnad mellan "vår" och "deras" kultur. Samtidigt var det vanligt för missionärsföräldrar att lämna ifrån sig sina egna barn när de reste ut till missionsfält. Barnen var alltid underordnade missionen, då det enligt missionärerna inte fanns något viktigare än att missionera.¹⁰⁶ Nils Westlind lämnade sin gravida hustru, Selma Westlind, hemma. Så snart barnet var fött och avvant skulle även Selma åka till Kongo.¹⁰⁷

Charlotta Walldén skriver i sin dagbok om hur hon och hennes man, Wilhelm Walldén, tvingades lämna sina barn hos fosterfamiljer när de åkte till Kongo. Detta var för att skydda barnen, då de var speciellt känsliga för Kongos klimat. En av deras döttrar, Ingeborg, föddes i Kongo och bodde där i nästan tre år, innan de åkte hem till Sverige. Hon överlevde visserligen men "kom under hela sitt liv att lida av de sjukdomar hon drabbats av under sin barndom i Kongo". Även sonen Tobias påverkades av Kongo efter att han kommit hem. Charlotta skriver att "han har ennu kvar af Congoklimatet i sin

---

¹⁰⁵ Laman 1907 s.21

¹⁰⁶ Beijer 2011 s.94

¹⁰⁷ Stenström 2002 s.25

kropp". Men sjukdomar var inte det enda problemet för missionärerna. När de återvände efter år på missionsfältet, hade deras barn vant sig vid livet hos fosterfamiljen. Och fosterfamiljen hade fäst sig vid barnen. Det var inte alltid lätt att återförenas som familj igen. För Charlotta och Wilhelm underlättade 3-åriga Ingegerd något, då hon utgjorde något av en "föreningspunkt" för hennes två äldre bröder, som också behövde lära känna varandra igen, då de bott i olika fosterhem under föräldrarnas missionstid.¹⁰⁸ Vad som senare i livet visade sig vara ett problem, var fosterfamiljens inflytande på barnens tro. Ingen av Charlottas och Wilhelms barn följde i deras fotspår. Charlotta skriver i sin dagbok att "gamla och ungas intressen vilja icke heller förena sig." Näst äldste sonen Tobias "vill hellre fara som en fjant runt omkring och roa sig". Att hennes barn var så långt ifrån frälsning gjorde henne väldigt ledsen och bedrövad.¹⁰⁹ Said diskuterar i boken *Orientalism* (1978) hur författare i sina verk "utnyttjar Orienten... för att finna den ursäkt de så länge sökt för sin existentiella kallelse".¹¹⁰ På samma sätt som det religiösa i Orienten lockade författarna, lockade bristen på religiositet missionärerna till Afrika. Att missionera var ett sätt att ge livet mening och för att undkomma den vardag man hade hemma, som man inte ansåg tillfredsställande. Hedvig Posse som missionerade i Sydafrika skrev i ett brev till sin syster, "tänk Anna att vi har de här uppgifterna och slipper åka runt på societetens bjudningar".¹¹¹ Liknande tankar fanns hos Charlotta, som tyckte att tillvaron hemma var fruktansvärd när hon inte längre missionerade. Hushållsarbetet var inte tillräckligt. Livet med familjen var inte tillräckligt. Hon ville missionera. Människorna de hjälpte in i den kristna gemenskapen ansågs samtidigt bli bättre människor och på så sätt arbetade hon för att förbättra världen.

Till skillnad från många europeiska kulturer, var det i Kongo döttrar som eftertraktades. Det var enda sättet för familjen att leva vidare. Det var också från mamman som barnen fick sin sociala ställning. Var mamman fri, var barnen fria, men var hon slav var hennes barn det också. Men som i alla samhällen, oavsett geografiskt läge eller tidsepok, fanns det undantag även i Kongo i början på 1900-talet. En fri man kunde köpa en kvinnlig slav att ha som hustru. I de fallen gjorde det kvinnan till mannens slav, och mannen ägde

---

¹⁰⁸ Beijer 2011 s.91, 205, 211

¹⁰⁹ Beijer 2011 s.90

¹¹⁰ Said 2000 s.278

¹¹¹ Sarja 2002 s.74

kvinnan, deras gemensamma barn samt alla gemensamma ägodelar. Var en man rik och ägde manliga slavar kunde han köpa fruar till sina slavar och då tillhörde hela familjen slavägaren. Det fanns många strikta regler för slavar, men för fria människor var reglerna, liksom människorna, ganska fria.

En slavs vardag

Det vardagliga liv som beskrivs skiljde sig inte mycket mellan slavar och fria. Enligt Laman var det för att deras samhälle var uppbyggt på ett sätt som gör att man alltid stod "i en beroende och underordnad ställning gent emot höfdingen eller de äldsta i släkten."¹¹² Slaven deltog i familjens olika aktiviteter, som gemensamma måltider och arbete. Man slog sällan sina slavar och detta är för att slaven sågs som "barn" i familjen medan herren var "fadern" i familjen, då deras samhälle var ett patriarkaliskt sådant.¹¹³

Laman beskriver slavens ställning i kongofolkets samhälle inte som slav i vår bemärkelse, utan som lägre stående, men ändå en del av samhället. Men den bild av slavar som Laman ger speglar hans nordiska ursprung och hans synsätt. Att en slav inte var lika viktig som andra i samhället, samtidigt som han försökte anpassa sig till de rådande lokala traditionerna.

Slaven har intet att frukta annat än att han kan tagas från hustru och barn och säljas, sättas i pant för skulder eller betalas som böter vid processer o. dyl"¹¹⁴

Att slaven kunde tagas ifrån sin hustru och barn är antagligen, med tanke på vilken bild av samhället som Laman beskrivit tidigare i boken, inte något som skulle påverka slaven på samma sätt som det hade påverkat en nordisk man. Han beskriver visserligen ett samhälle där slavar och fria levde i mer harmoni än vad svarta slavar som ägdes av vita män levde i, men att säljas skulle innebära att man verkligen separerades från alla man kände, vilket viftas bort i Lamans bok. Det medmänskliga perspektivet finns inte med i denna del av boken. Laman fäster stor vikt vid barbariska händelser, och traditioner som beskrivs med syftet att förklara och motivera missionärernas närvaro i landet.

---

¹¹² Laman 1907 s.20

¹¹³ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Laman s.20

¹¹⁴ Laman 1907 s.20

Den bild man får av slavens familjeliv är något splittrad. Bilden Laman presenterar av familjer där både mannen och kvinnan är slavar, är att de faktiskt levde som "familjer", i dagens bemärkelse mer än vad de fria gjorde. När Laman beskriver att i princip det enda en manlig slav hade att frukta var att säljas och separeras från sin familj, är det märkligt. Detta vittnar också om en annan syn på lokalbefolkningen, jämfört med oss skandinaver. Laman ser inte på kongoleser som människor som skulle bli upprörda ifall de såldes och tvingades flytta från alla de kände. Det är som om det är en så naturlig del av deras samhälle att det är ok för dem. Vad jag anser vara viktig information saknas i boken. Den heter visserligen "några drag ur"- och inte "en full beskrivning av"- kongofolkets lif, men författaren väljer att inte fokusera på slavarerna. De är en parentes i ett kort stycke. Han gör också en uppdelning och en värdering av den information han presenterar för läsarna.

Delsammanfattning

Liksom i fallet med det afrikanska bysamhället är kongofolkets familjeliv inget som diskuteras i *Svensk Missionstidskrift*. Laman och Nyrén ger i princip samma beskrivning av kongofolkets familjeliv och deras syn på äktenskap. Vissa skillnader återfinns dock, som att tvångsäktenskap inte var lika vanligt när Nyrén var i Kongo som när Laman var där. Även hanteringen av föräldralösa nyfödda barn har förändrats. Dessa förändringar hade genomförts över tid efterhand som kristendomen fått mer inflytande i landet. Det är hos Laman man hittar den mest utförliga beskrivningen av lokalbefolkningens familjeliv bland mina källor. Laman skriver också om äktenskap i *Dagbräckning i Kongo* och precis som i ett tidigare kapitel, upprepar han vad han skrev fyra år tidigare. Att äktenskapets regler diskuteras så sakligt ger intrycket av att missionärerna inte ser det som ett stort problem. Visserligen borde de ha motsatt sig familjebilden, men man skaffade inte familj utan att vara gift, och man övergav inte sina egna barn, och man hade alltid stora familjer, så de var aldrig ensamma. Kongoleserna hade ett fungerande familjesystem och det verkar inte som om det var något missionärerna under missionens första tid lade speciellt mycket fokus på. Att slaveriet inte verkar tas på allvar kan vara missionärernas sätt att minimera dess närvaro i samhället. Vill man förmedla en bild av ett samhälle i utveckling väljer man vad som förmedlas. Att slaveriet

kanske tog mer plats än det får i missionärernas texter är möjligt, men svårt att veta eftersom det inte finns information om det i mitt material.

Missionsarbetet

Att påbörja verksamheten

Första stegen för missionärerna när de kom till missionsfältet var att etablera kontakt med folket i byarna. För detta krävdes inbjudan från folket. Vilket inte alltid var det lättaste. Nyrén beskriver hur lokalbefolkningen drog sig undan de vita. I vissa mer ociviliserade trakter var det inte ovanligt att både människor och djur sprang och gömde sig när de såg vita närma sig. Enligt Nyrén var det en kombination av tidigare dåliga erfarenheter av vita upptäcktsresande och slavhandlare och att "negrernas medvetande om de vitas överlägsenhet samt deras vidskepliga fruktan för densamma" som gjorde dem rädda och misstänksamma. Det blev inte bättre av att det fanns de som gjorde sig roliga på de svartas bekostnad, "för att visa sin egen storhet – snarare dumhet –" genom "hånfulla gester och miner". Men Nyrén skriver också att det främst var missionärerna som kom i kontakt med folket, och att de svarta märkte skillnad på vita och vita, och därför också insåg att missionärerna kom för att "hjälpa de lidande och betryckta, för att giva kunskapens ljus åt dem, som vandrar i mörker".¹¹⁵

För att kunna få en inbjudan från folket krävdes ordentligt förarbete och framförallt var de sociala aspekterna viktiga. Gregersen diskuterar i sin avhandling hur viktigt det var att agera. Socialt arbete som skolverksamhet och även i hennes fall upprättandet av sjukhus var en viktig del av missionens utvecklande.¹¹⁶ När man väl etablerat kontakt var nästa steg att utbilda lokala representanter. Tanken var att missionärerna efterhand skulle kunna dra sig tillbaka och låta lokalbefolkningen ta över verksamheten efter dem. Målet missionärerna arbetade för var att det skulle finnas en självständig kyrka i Kongo, som inte hade några administrativa band till en moderkyrka.¹¹⁷ Så missionärernas ansvarsområde var inte bara att missionera. För att missionen skulle nå sitt mål och lyckas skapa en församling "hvars kraft genomsyrar folket i dess helhet, dess lifsåskådning, seder, lagstiftning" måste man genom skolor introducera "en inhemsk kristlig litteratur".¹¹⁸ Detta genom tryckandet av böcker på det lokala språket.

---

¹¹⁵ Nyrén 1922 s.52f

¹¹⁶ Gregersen 2010 s.29

¹¹⁷ Beijer 2011 s.158f

¹¹⁸ *Svensk Missionstidskrift 1914*, Heuman s.147

Missionens förnämsta uppgift är att låta utarbета och utgifva de nödvändiga läroböckerna för skolan, att översätta bibeln och att skapa en kristen litteratur.¹¹⁹

Skolan i Kongo

Utmaningen för skolverksamheten i Kongo var att få eleverna att gå i skolan, ett problem som var som störst i början av missionärernas tid i Kongo. Den första skolan öppnades 1886, när de första manliga missionärerna kom till Mukimbungu. Först höll de bara undervisning för några slavpojkar som Westlind friköpt från deras ägare, men efterhand som tiden gick sökte sig fler och fler till skolan.¹²⁰ Tanken var att när de kvinnliga missionärerna kom något år senare skulle de öppna en skola för flickor, då det först bara var pojkar som gick i skolan. Missionärerna föll dock för trycket från de lokala flickorna som liksom pojkarna ville gå i skolan.¹²¹

Till en början fattade man beslutet att man skulle ge eleverna något för att gå i skolan, detta lämpligen genom att servera dem ett mål mat om dagen. Varför detta beslut fattades står inte utskrivet, men en anledning skulle kunna vara för att det liv kongoleserna levde gav pojkarna större möjlighet att göra vad de ville om dagarna, medan flickorna alltid gick med sina mammor på fälten. Hösten 1886 gick 17 pojkar i missionskolan och de planerade då att öppna ytterligare en skola, en förberedande skola, för blivande predikanter. Men de kunde inte starta byggandet innan torrtiden. De hade dock problem, för de kunde inte ta emot fler elever, det var för svårt att både skaffa tillräckligt med mat och ha tid att laga den åt dem.¹²²

Istället började man betala dem för att de skulle komma till skolan. Betalningen bestod vanligtvis av en liten kniv varje vecka, vars värde motsvarade 25 öre, detta därför att man på den tiden använde knivar som betalning istället för pengar.¹²³ De kunde sedan antingen använda kniven för att köpa mat eller spara den. En höna kostade 4 knivar och pojkarna kunde slå sig ihop och köpa mat tillsammans. Många av dem fick dock hjälp av

---

¹¹⁹ *Svensk Missionstidskrift 1914*, Laman s.130

¹²⁰ *Dagbräckning i Kongo 1911*, Pettersson, K.J. s.109

¹²¹ Stenström 2002 s.65

¹²² Stenström 2002 s.50

¹²³ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.125

sina mödrar att skaffa mat.¹²⁴ Tanken bakom att faktiskt betala dem och inte bara ge dem mat, var att de skulle ersätta eleverna för den tid som de avsatte åt skolarbete när de hade kunnat vara hemma. På det sättet kunde de både hjälpa familjen och gå i skolan. Resultatet av detta blev, föga förvånande, att skolarbetet sågs som ett arbete. Att man får ersättning för det arbete man utför var en självklarhet redan då och där, vilket efterhand som fler och fler elever började skolan blev ett problem för missionsförbundet. Omkostnaderna blev för stora och man hade inte råd att betala eleverna längre. Man fattade därför beslutet att inte längre betala dem, med motiveringen att man kommit så långt i sitt arbete att folket skulle förstå värdet av den skolundervisning missionärerna gav och därför vilja gå kvar i skolan trots utebliven lön. Detta ledde till en allmän strejk. Vilket fascinerar Sjöholm, då det inte pratas om strejk i skolorna tidigare.

Utan att de någonsin hört talas om en dylik tillställning från Europa, sattes en sådan i gång. Alla missionens skolor blefvo på en dag tomma. Så småningom började dock kunskapstörsten att taga ut sin rätt, och eleverna började återvända, villiga att fortsätta skolan utan någon ersättning, och så fortgår det ännu idag i alla byskolor.¹²⁵

Så skolproblemet löste sig för missionärerna till slut, vilket verkar ha varit väldigt glädjande. Eleverna beskrivs i allmänhet som intelligenta med stor läs- och skrivlust.

Det är inte sällsynt att få se verkliga exemplar på synnerlig begåfning och fattningsförmåga. Med stor färdighet tillägna de sig äfven främmande språk, såsom engelska och franska. I skolverksamheten har missionen därför rönt mycken framgång.¹²⁶

Laman berättar om hur det varje morgon hölls en timmes skola för flickor och kvinnor, och att den timmen hade börjat utvecklas till två timmar dagligen. Pojkarna gick i skolan tre-fyra timmar varje dag, och varje söndag var det söndagsskola. Ibland erbjöds också männen möjlighet att gå i skolan. Mukimbungu var också en av de stationer som hade en

---

¹²⁴ Stenström 2002 s.133

¹²⁵ *Svensk Missionstidskrift 1915* Sjöholm s.127

¹²⁶ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.127

evangelistskola och lärareseminarium. Dessa var enligt Laman "en fortsättning af gosskolan" och bara för pojkar, och de motsvarade Sveriges folkskolor.¹²⁷

Att nå ut till barnen

Fördelen som skolan hade, jämfört med predikoverksamheten, var att de lätt nådde ut till barnen. Att som främlingar komma in i en stam och med ord omvända de vuxna och få dem att samlas till bönestunder var svårt. Men att samla barnen till undervisning var lättare, och det var ofta via barnen som missionärerna fick kontakt med de vuxna. Skolarbetet var en stor framgång och 1915 undervisades ungefär 5 500 barn i missionens skolor. Huruvida detta var i skolor som Svenska Missionsförbundet ansvarade för, eller om det var i skolor generellt som startats av mission, oavsett nationalitet, framgår inte.

Vad som däremot beskrivs, är de två olika sorters skolor som fanns. Det var omöjligt för missionärer att bygga missionsstationer vid varje by, så istället upprättade man stationer, där man hade "missionsstations skolor", eller fortsättningsskolor, och sedan hade man även så kallade byskolor, som fanns vid deras utstationer, närmare byarna. I byskolorna undervisade infödda lärare. Det var heller inte ovanligt att både barn och föräldrar gick i samma klass. Ofta tröttnade dock föräldrarna ganska snabbt, medan barnen fortsatte. Skolorna vid missionsstationerna var mer lika barnhem än traditionella skolor, och eleverna där hade tidigare blivit undervisade i sina lokala byskolor, för att sedan, om de visade att de hade fallenhet för studier, avancera och ta sig till skolorna vid missionsstationerna. Det var vanligtvis bland eleverna i fortsättningsskolorna som man valde ut de elever som blev antagna att delta i seminariet, för att senare bli lärare och predikanter.¹²⁸

Liknande skolor fanns i Sydafrika. Karin Sarja berättar om hur missionären Ida Jonatansson jobbade med barnhemsverksamhet. Syftet med verksamheten var att flickorna skulle växa upp och bli goda kristna, och för att det skulle vara möjligt behövde de en bra fostran. Och det var den rollen Jonatansson hade, då hon inte bara arbetade på barnhemmet utan även som lärarinna i den lokala skolan. Att bli lärarinna var vanligt för

---

¹²⁷ Laman 1907 s.51f

¹²⁸ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.126

ogifta kvinnor på missionsfälten. De var där i egenskap av sig själva och inte som missionärshustrur och att bli lärarinnor var ett sätt för dem att bedriva missionsarbete utan att kallas missionärer. En av de flickor Jonatansson skrev hem och berättade om var dotter till en hövding. Flickans hållning ska ha vittnat om hennes fars ställning, men hon arbetade lika mycket som alla de andra flickorna och verkade inte ha levt ett liv som påverkades av att ha en hövding till pappa. Det är tydligt av Sarjas material att barnhemmet inte var ett barnhem i dagens bemärkelse, utan att flickorna faktiskt hade familjer. En pappa ville att missionen skulle ta hand om hans dotter, då hon var en "plåga." Detta skulle betyda att flickan levde i en familj där pappan var närvarande. Ida beskriver flickan som "dotter till ett par" och hon togs dessutom ifrån barnhemmet när familjen flyttade ifrån området.¹²⁹ Vilket ger en helt annorlunda familjebild än den som Laman presenterar om Kongos familjeförhållanden.

Att engagera lokalbefolkningen

Att ta hjälp av lokalt folk bidrog till missionärernas möjligheter att nå ut till nya stammar. Många stammar var ofta misstänksamma mot främlingar och att ha med sig en eller flera av lokalbefolkningen ökade deras möjlighet att få kontakt med dem. För ändamålet att utbilda blivande evangelister hade man seminarier som var en del av vad de kallade Evangelistskolan. Det var en treårig kurs och krävde tidigare utbildning i det av missionärerna uppbyggda skolsystemet. Efterhand som skolväsendet utvecklades kunde också Evangelistskolan utvecklas. Från början hade man haft lektionerna i de lokaler där de fick plats, men efterhand som en ny, mer upplyst generation växte upp, växte också behovet av större och alltid tillgängliga lokaler fram.

[Skolverksamheten] har ju också föregått seminariet, och man kan utan tvivel påstå, att en af de första och mest välsignelsebringande grenarna af missionsarbetet bland icke-kristna folk är just skolan.¹³⁰

1915 hade missionsverksamheten i Kongo varit igång i 25 år, så en ny generation för vilken missionärernas närvaro och budskap var en naturlig del av deras liv hade vuxit upp. 300 män från de lokala byarna hade valts ut för att arbeta för missionsförbundet. Även bland de infödda var dödligheten stor, och många av dem visade sig också efter en

---

¹²⁹ Sarja 2002 s.52ff

¹³⁰ Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.125f

tids arbete vara olämpliga i rollen. Likt dagens lärarutbildning skickades de ut i fält för att testa sina kunskaper och förmågor. Det var viktigt att de var kvalificerade, det handlade inte om att till varje pris engagera lokalbefolkningen i arbetet.¹³¹

Bland ett så nyvaknadt folk behöfver ju ock den kristliga karaktären pröfvas, för att man skall blifva öfvertygad om, att lärareämnena på ett värdigt sätt kunna uppbära sin höga kallelse.¹³²

Syftet med skolverksamheten var inte bara att utbilda blivande predikanter, utan att utbilda folket i allmänhet. Många av de elever som gått i missionärernas skolor men som inte fortsatt på evangelii spåret var 1915 anställda i statens tjänst som biträden, telegrafister eller kontorister. Var man mer praktiskt lagd kunde man få jobb som lokomotivförare eller konduktör vid Kongojärnvägen som då var relativt nybyggd. Sjöholm skriver att

för rätt många år sedan afgaf direktören för järnvägsbolaget det vitsordet, att de dugligaste och mest pålitliga biträdena voro de som hade kommit från missionens skolor.¹³³

Det fanns också ekonomiska aspekter av skolverksamheten, Ida Jonatansson skrev hem från Sydafrika och rapporterade om antalet flickor hon hade i sin klass. Detta för att få ekonomiskt stöd från missionsvänner som var villiga att bidra till hednabarnens skolverksamhet.¹³⁴ Även kongomissionärerna satte detta i system, vilket ledde till att även missionärerna i Kongo använde sig av samma ekonomiska system som Ida Jonatansson använt i Sydafrika.

Delsammanfattning

Svensk Missionstidskrift har skrivit mycket om skolarbetet i Kongo och elevernas mentala förmågor. Som läsare blir man införstådd med att skolverksamheten är nödvändig för lyckat missionsarbete. Det blir också tydligt att det är med skolan som utvecklingen på missionsfältet står och faller. Den är missionärernas enda möjlighet att

---

¹³¹ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.125f

¹³² *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.125

¹³³ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.127

¹³⁴ Sarja 2002 s.66

etablera bestående kontakt och fungerande relationer med lokalbefolkningen. Det är en sak som missionsfält världen över har gemensamt. Att skolarbetet är ett första steg för missionen framgår också i *Dagbräckning i Kongo* och hos Nyrén. Även Laman beskriver skolverksamheten och det är ett ofta förekommande ämne i min tidigare forskning.

Hur predikoverksamheten utfördes

Att predika för folket

Trots att skolverksamheten var otroligt viktig, då de utan den inte hade någon chans att nå ut till folket med sina böcker och informationsblad, och tog upp otroligt mycket av missionärernas tid, var det inte det som var deras viktigaste uppgift.

Det väsentliga af missionsarbetet har dock varit evangelii predikan. Äfven om nu berörda verksamhetsgrenar äro oundgängligen nödvändiga i ett missionsarbete, så äro de dock i jämförelse med själfva förkunnelsen af Jesu Kristi evangelium endast bidragande hjälpkällor för vinnande af själva hufvudsyftet.¹³⁵

Man hade vid missionsstationerna uppfört ett antal lokaler som användes för predikan. På vissa ställen fanns även kyrkor som ofta var ganska rymliga och fungerade som lokal. Laman berättar att man på varje missionsstation, huvudstation som bistation, höll regelbundna gudstjänster och att det hölls församlingsmöten på huvudstationerna en eller två gånger i månaden, där man bland annat organiserade dop, vigslar och nattvard.¹³⁶

Men predikningar var inte begränsade till missionsstationerna. Man företog evangelistresor ut till byarna så att folket så ofta som möjligt fick höra Herrens ord och på så vis försäkrade man att budskapet spreds även till mer avlägsna trakter.¹³⁷ En utmaning för missionärerna var att få folket att inte bara lyssna, utan att vilja ta till sig vad de predikade. Johan Nilsson beklagade sig över hur han kunde prata med folket i timmar, men så fort han nämnde kristendomen gick de ifrån honom.¹³⁸ Emelie Häggberg

---

¹³⁵ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.130

¹³⁶ Laman 1907 s.51

¹³⁷ *Svensk Missionstidskrift 1915*, Sjöholm s.130

¹³⁸ Stenström 2002 s.84

beskriver livet som bymissionär och hur de har haft begränsade framgångar bland befolkningen. Hon hade tillbringat en hel dag sittandes strategiskt placerad mitt i en by, och läst ur bibeln och sjungit, men ingen hade brytt sig om henne eller varför hon var där.¹³⁹

Även August Berg, missionär i Kina märkte av det. Han hade samlat till möte, en han lyckades inte hålla kvar diskussionen vid Gud, då folket hela tiden avbröt och ställde frågor om annat. Berg insåg att de inte var intresserade av ämnet "Gud". Men likt folket i Kongo var de nyfikna och pratade gärna om annat.¹⁴⁰ Både missionärerna och de infödda som var engagerade gjorde predikoresor inom på förhand bestämda distrikt. Hur det gick för dem varierar enligt Sjöholm otroligt mycket, då vissa går från by till by utan att få någon uppmärksamhet, medan befolkningen i vissa byar samlades i stora mängder för att lyssna på missionärernas budskap.

Det saknas icke heller sådana rörelser, som skulle kunna betecknas såsom väckelser, då icke blott 10-tal utan 100-tal stått upp och bekänt sina synder och sagt sig vilja tro på Herren Kristus.¹⁴¹

De har dock märkt att i de fall som ett 100-tal på en och samma gång visat sitt intresse, har ofta en hövding eller annan högt stående person inom stammen tidigare tillkännagett sitt intresse.

I många fall har bekännelsen under sådana förhållanden icke varit en hjärtats öfvertygelse utan fastmer följande af ett exempel från en öfverordnad. Men har en Kongohövding bekänt sig vilja tro på Kristus, så har därmed också hela byn och folket varit öppet för evangelium.¹⁴²

Sällningstider på missionsfältet

Men en hövdings beslut kunde även ha motsatt effekt. Om en hövding inte längre ville tro på Kristus, var det inte bara en person, utan en hel by som försvann. Missionärerna kallade detta "sällningstider". Dessa hade oftast börjat som små dispyter mellan

---

¹³⁹ Sarja 2002 s.124

¹⁴⁰ Claesson 2001 s.77

¹⁴¹ Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.130

¹⁴² Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.130

missionärerna och lokalbefolkningen, enligt Sjöholm började dessa meningsskiljaktigheter oftast hos de infödda. Det kunde handla om att man ville återinföra en sed som tidigare av missionärerna klassats som hednisk och därför tagits bort vid omvändelsen. I och med att församlingen aldrig gav efter för dessa traditioner ledde dispyterna ofta till att stammen bröt med missionärerna, och samtidigt minskade församlingen med många medlemmar. Varje år försvann ungefär 300 medlemmar under sållningstiden. Många av dem kom dock tillbaka efter en tid.

Trötta och besvikna på förespeglade friheter i synden, ha de ångerfulla och gråtande återkommit för att söka bot och bättring vid nådastolen. Det mest smärtsamma vid dessa sållningstider har varit, att det vanligen varit någon evangelist eller lärare, som stått i spetsen för utbrytningen. I mångt och mycket äro de kristna ännu barn och måste behandlas som barn. Vackra exempel på förstånd och mognad saknas dock inte.¹⁴³

Resultat av missionsverksamheten

Svenska Missionsförbundet hade 1915 verkat i Kongo i 28 år och enligt Sjöholm "[står] så godt som hela folket på dessa trakter [...] under evangeliets inflytande".¹⁴⁴ Detta innebar att "hedniska styggelser", slaveri och månggifte höll på att försvinna, om det inte redan hade försvunnit. Folket började rätta sig efter lagarna i landet och strider mellan byar blev allt ovanligare. Sjöholm skriver dock att

Visserligen öfvas ännu en och annan gång några af fädernas styggelser, men det sker i så fall i största hemlighet inne i de djupa skogarna eller på aflägsna platser för att icke väcka missionärernas eller de kristnas uppmärksamhet.¹⁴⁵

Här har Sjöholm separerat lokalbefolkningen i två grupper. De kristna och de som djupt in i skogen fortfarande utövar ritualer som inte accepteras. Vad han samtidigt visar är att de som tar sig in i djungeln är medvetna om att vad de var på väg att göra var "fel". De valde ändå att genomföra ritualerna, antagligen för att de inte var övertygade om kristendomen än, men avståndstagandet är markant. Sjöholm visar också att de är

---

¹⁴³ Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.131

¹⁴⁴ Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.132

¹⁴⁵ Svensk Missionstidskrift 1915, Sjöholm s.132

avvikande från den nya normen i Kongo. Det var inte längre de kristna som stack ut i mängden, de var de som höll kvar i de gamla traditionerna. Det visar på att en utveckling hade skett under tiden som gått mellan dess att mina två källor skrevs. Missionärerna hade enligt Sjöholm lyckats förändra folket i Kongo. Samtidigt hade en förändring av missionsstationen varit möjlig. Wilhelm Walldén, missionär i Kongo och gift med Charlotta Walldén, skriver om hur missionsstationen några år tidigare bestod av välbyggda hus i tegel och hur det fanns en kyrka, skola och boningshus och att församlingen växt till mellan 400-500.¹⁴⁶

När missionsverksamheten inleddes hade samma lokal fungerat som skola, boningshus, sjukhus och kyrka.¹⁴⁷ Nyrén berättar hur Mukimbungu missionsstation blivit fullständigt ombyggd. Kyrkan var rymlig och räckte vanligtvis för deras behov, men ibland höll de församlingsmöten utomhus, då kyrkan inte alltid rymde alla som kom.¹⁴⁸ Han skriver att man märkte att den andliga verksamheten var gammal på stationen. Hur både lärarkåren och församlingsmedlemmarna vittnade om att missionärernas närvara funnits där ett tag. En svart lärare höll i en "god kristendomslektion" och "eleverna visade sig väl känna de olika bibelböckernas namn och deras förnämsta personligheter". På geografielektionen Nyrén var med på, som hövdingen höll i, behandlande man både Kongos och Europas kartor och eleverna kände väl till Europas berg, floder, sjöar, länder och huvudstäder. Eleverna var också bra på franska. Nyrén fick möjlighet att tala på lektioner och tog tillfället i akt att påminna om det allra viktigaste, "nämligen en sann och levande gudsfruktan".¹⁴⁹

Delsammanfattning

Att predika för folket var huvudsyftet med missionen och det framgår i alla mina källor. Men det framgår också att det krävdes förarbete för att det skulle vara möjligt att predika. Efter att med skolverksamheten nått ut till barnen och familjerna börja predika blev en naturlig fortsättning. *Svensk Missionstidskrift* skriver mycket om hur missionärerna predikade för folket. Den trycktes 1915 och då hade en ny generation kongoleser vuxit upp och deras vardag hade på flera sätt präglats av missionärernas

---

¹⁴⁶ *Dagbräckning i Kongo* 1911, Walldén s.143

¹⁴⁷ Beijer 2011 s.40

¹⁴⁸ Nyrén 1922 s.188f

¹⁴⁹ Nyrén 1922 s.190-192

närvaro. Laman skrev om hur man höll regelbundna gudstjänster. I *Dagbräckning i Kongo* kan man läsa om hur missionsstationerna förändrats och byggts om för att passa det nya liv som utvecklades på missionsfälten. Nyrén redovisar hur utbildade skolbarnen var och hur kvalificerade de lokala lärarna var. Allt ett bevis på hur skol- och predikoverksamheten gett resultat. Att fler till en början motsatte sig själva predikoverksamheten men inte skolarbetet kan bero på att skolarbetet sågs om informativt, medan predikningarna kunde få deras religiösa ledare att framstå som en lögnare, eller ovetande vilket många motsatte sig, på samma sätt som många kristna hade reagerat om muslimska missionärer kom till deras by och ifrågasatte deras präst. Men att lära sig läsa och skriva var något som inte hade med deras religiösa liv att göra, och därför kan det ha ansetts vara acceptabelt att delta.

Missionens studium

Missionärerna inspirerar

Stenström beskriver hur Missionsförbundet var "till brädden fyllt av längtan efter hednamission" och hur "missionären spelade rollen som pionjär och föredöme, hjälte och martyr".¹⁵⁰ Detta märks inte minst när man läser vad Ingeborg Wikander, fil kand och skribent i *Sveriges Missionstidskrift* skriver. Hennes text är en stark kontrast till mina andra källor, men ett tydligt exempel på varför det var viktigt för missionärerna att skriva om mission så som de gjorde. Hon sög åt sig allt som skrevs om missionsfältet och utvecklingen och på så sätt stärktes hon i sin personliga tro. Stenström skriver att "få förstod att missionärernas vardag var en annan än den som beskrivs i dikter och brev"¹⁵¹ och Ingeborg verkar passa i den gruppen.

Hon fick som barn i söndagsskolan höra talas om missionen. "Det väckte mitt lifliga intresse och min offervilja."¹⁵² Hon tog del i studentförbundets sammankomster, vilket visar på att det inte bara var på missionsfälten man jobbade för att engagera yngre generationer. Unga behövdes även på hemmaplan för att engagera fler att intressera sig för mission och dess studium. Wikander inspirerades bland annat av professor A. Kolmodin, ansvarig utgivare för *Svensk Missionstidskrift*, när han höll ett föredrag och

---

¹⁵⁰ Stenström 2002 s.84

¹⁵¹ Stenström 2002 s.83

¹⁵² *Svensk Missionstidskrift* 1915, Wikander s.26

hon ville veta mer. I sin jakt på mer kunskap om mission, valde Wikander att börja med att läsa biografier. En man som påverkade henne mer än andra var George Pilkington. Han var ung och medlem i studentfrivilligrörelsen. Pilkington, liksom Wikander, kände "den villiga offerkraften." Pilkington dog martyrdöden vid ung ålder i Uganda, då han efter att ha bevittnat uppror där många infödda stupat, bett till Gud om att få dö i deras ställe, och fått sin bön besvarad. Han "gaf villigt sitt lif för sina svarta bröder."¹⁵³

Enligt Wikander kan meningen med missionen förstås genom Jesu ord, "jag söker icke min vilja, utan dens vilja, som han sändt mig." Missionären J.G. Patons biografi beskriver Wikander som "mer spännande än den vildaste äfventyrs bok" som även lyckas vara full "af uppbyggelse för den kristna tron." Hon fick läsa om hur "de förra vildarna, nu kristna" under lång tid sparade för att kunna köpa en bibel för den kostnad tryckningen låg på, vilket var £1 200. Genom att läsa missionärers biografier anser Wikander sig ha fått stor insikt i det liv folk världen över lever, deras seder och bruk och deras tro, innan och efter att kristendomen klev in i deras liv.¹⁵⁴

Hon ansåg att det i princip bara var studiet av Bibeln som var mer stärkande för en ung människas personliga tro än vad studiet av missionen var. För det var i missionen som man tydligt såg hur "Gud leder folks öden, och när Hans tid är kommen, öppnar Han dörrarna till deras hjärtan, huru hårdt de än äro tillslutna." Wikander diskuterar skillnaden på det samhället vi levde i här hemma med det man levde på missionsfältet. Hemma fanns det mycket som kom i vägen, "dagens små strider om olika meningar och åsikter [skymma så ofta] den djupa, underliggande enhetsgrunden." Medan kristna på missionsfältet enas av den delade faran och vetskapen att alla kristna i grunden är ett. Det är också, enligt Wikander, vad som möjliggör för dem att gemensamt arbeta för att lyckas med den enorma uppgift som missionsarbetet innebar. "Då måste det mindre väsentliga falla, och man enar sig till samfälld strid för Guds rike".¹⁵⁵

Det var alltså viktigt att man engagerade sig i missionsarbetet även på hemmaplan. Claesson skriver om hur missionärer, oavsett arbetsfält och samfundstillhörighet var förenade i den kraft som genomsyrade missionsverksamheten. Inte bara missionärer,

---

¹⁵³ Svensk Missionstidskrift 1915, Wikander s.27

¹⁵⁴ Svensk Missionstidskrift 1915, Wikander s.28-32

¹⁵⁵ Svensk Missionstidskrift 1915, Wikander s.32

utan även de missionsvänner som arbetade för missionen på hemmaplan inneslöts i gemenskapen. Alla spelade en viktig roll, och missionärerna hänvisade ofta till missionsvännerna i hemlandet som "bror" eller "syster".¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Claesson 2001 s.160f

Avslutande diskussion

I denna uppsats har jag undersökt hur arbetet på missionsfältet i Kongo bedrevs och framställdes i missionsberättelser i början av 1900-talet. Syftet var att ta reda på hur missionärerna organiserade arbetet på missionsfältet, hur de arbetade, vad syftet med missionen och deras ansträngningar var och vilken roll lokalbefolkningen spelade i uppbyggandet av missionsstationerna.

Min frågeställning var:

- Hur beskrivs missionsarbetet på fältet och syftet med missionsverksamheten?
- Hur framställs lokalbefolkningen och deras roll i missionsverksamheten?
- Präglas berättelserna av ett vi-dem-perspektiv?

Missionärerna började inte byggandet av missionsstationer direkt. De tillbringade tid på olika geografiska platser innan de bestämde sig för om de skulle stanna eller inte, då många faktorer, klimatet var en av dem, avgjorde huruvida de skulle bygga en station. Därför började man med att uppföra enkla boningshus och ofta använde man samma lokal som bostad, sjukhus, kyrka och skola. När man väl bestämt sig för att stanna byggde man ut verksamheten så att man hade separata lokaler. Målet var att sprida kristendom och civilisation. Det senare bland annat genom att bedriva skolverksamhet. Oftast var det bara barnen som var intresserade av att gå i både skolan och kyrkan, men efterhand som verksamheten fortskred kom även föräldrar till kyrkan.

Kongoleserna beskrivs både som glada och hjärtliga och samtidigt ibland också våldsamma. Att lokalbefolkningens engagemang var viktigt genomsyrar verksamheten. Målet var att en gång kunna lämna landet och en fristående kyrka. Enda sättet att göra detta var genom att utbilda lokala män och kvinnor som skulle kunna ta över. De hjälpte även till att skaffa mat och lärde svenskarna om Afrikas flora och fauna. Man hade även hjälp av dem när det gällde att transportera både varor och människor till och från missionsstationerna, mot betalning, givetvis. Men beskrivningen av lokalbefolkningen är inte alltid smickrande.

Den bild man får av missionärerna och deras arbete beror på vilka källor man väljer. Informationen som är tillgänglig i *Svensk Missionstidskrift* skiljer sig från de brev som skickades hem från missionsfälten. Brevens i sin tur skiljde sig från många av dagboksanteckningarna. Det finns inte en enhetlig bild av hur det var att leva på Kongos missionsfält. Alla individer var olika och deras upplevelser skiljde sig från varandra, mycket beroende på hur lång tid de tillbringat i landet och personliga förluster. Pettersson använde, antagligen av en slump, kinin i sin kur mot febersjukdomar. Detta bidrog säkert, inte bara till hans överlevnad, men också till snabbare tillfrisknande från de febersjukdomar som drabbade honom. Hans upplevelser på fälten skiljer sig från de upplevelser som de som ofta och under lång tid var sängliggande på grund av feberattacker och inte hade en chans att arbeta med missionsarbetet hade. När folk man bryr sig om och respekterar dör en efter en påverkas man och livet blir lite värre. Men det faktum att allt inte rapporterades hem är avgörande för bilden av missionen som presenteras.

Bergström och Boréus skriver om hur texternas ursprung är viktigt och hur texter kan användas för att uppmuntra till handling, vilket var syftet med missionärernas texter. Att missionärernas texter påverkade missionsvännerna märks tydligt i Ingeborg Wikanders text. Det finns många i det närmaste euforiska beskrivningar av missionärernas liv och arbete på fälten. Vem som läser texterna spelar också roll enligt Bergström och Boréus, och det sätt på vilket Ingeborg Wikander mottog texterna hon läste var säkert inte unikt. Att se missionssyftet och offerviljan istället för förlusterna är genomgående i mitt material.

I vissa fall behandlar mitt källmaterial inte samma ämnen men majoriteten av källorna presenterar likadana, om än med vissa förändringar, beskrivningar av missionsverksamheten och livet på missionsfältet. Skillnaden mellan källorna beror mycket på deras olika genrer. Vad Laman väljer att berätta är noga utvalt för att belysa skillnader mellan den svenska och den kongolesiska kulturen, och mellan kristendomen och hedendomen. Han väljer att berätta om barbariska lokala traditioner, som att föräldralösa spädbarn begravdes levande med sin mamma, och beskriver ett samhälle som desperat behöver hjälp. Genom att beskriva folket och deras "fel", berättar Laman för läsarna om vad missionärerna jobbar för att förändra, och vilka utmaningar som

finns. I boken har han också möjlighet att, precis som Erland Nordenskiöld skriver i förordet, informera om den kongolesiska kulturen och hur den såg ut innan dess att civilisationen kom dit. Nordenskiöld menar att det var viktigt att dokumentera, och insinuerar samtidigt att man ska dokumentera för att kunna visa hur det var "innan", för att sedan med stolthet kunna visa "efter". Och det är vad Laman gör. Saids teori bygger på att vi européer har ett djupt rotat vi-dem synsätt när det kommer till andra kulturer. Detta syns även i mitt material. Även om det inte skrivs rakt ut är det alltid närvarande. Laman skriver om folket och deras traditioner, men han låter aldrig lokalbefolkningen själva komma till tals. Nyrén arbetar med samma princip. Han rapporterar från missionsfältet och konstaterar en positiv utveckling. Men han frågar inte heller lokalbefolkningen vad de tycker. Det tyder på att de anser lokalbefolkningens åsikter mindre viktiga. Att, som i Lamans fall, utelämna detaljer som vad en man skulle göra mot sin hustru för att klassas som dum nog att bli påtvingad böter, eller att i princip helt utelämna relationen mellan fria och slavar, vittnar om att det är hans personliga perspektiv man tar del av och inte så som kongofolket själva upplevde sina liv. Eftersom missionärerna var i Kongo för att förändra resonerade han kanske att deras åsikt inte spelade någon roll för att de snart skulle tänka som vita gjorde? I *Dagbräckning i Kongo* beskrivs ofta lokalbefolkningen på ett icke-personligt sätt, där de som grupp istället för som individer presenteras för de svenska läsarna. Då texterna handlar mer om missionärerna och deras arbete än om lokalbefolkningen skiljer *Dagbräckning i Kongo* sig innehållsmässigt, men inte principiellt från Lamans bok.

Mitt källmaterial har samma ursprung, då det är skrivet av missionärer som varit verksamma på missionsfältet i Kongo, så att det finns fler likheter än skillnader i materialet var jag beredd på. Vad som var intressant att upptäcka var urvalet. Att texter om mission i allmänhet prioriteras i *Svensk Missionstidskrift* och att stora delar av *Dagbräckning i Kongo* består av kortare texter av missionärer som beskriver sina känslor inför, under och precis efter resan till Kongo, istället för detaljerade beskrivningar av det dagliga livet på missionsfältet var förvånande. Det märks att det inte bara är missionsarbetet i sig som var viktigt utan syftet med det. Inte resultatet nödvändigtvis, utan snarare meningen med missionärernas närvaro på missionsfältet. De byggde upp sina liv på och runt missionsfältet.

Idag kan vi inte säga att det är rätt att sprida religiösa budskap med premisen att det är den enda sanna religionen. Men missionärerna var övertygade om att deras hjälp behövdes för att folket skulle få det bättre. Trots deras starka Gudstro och övertygelse om att de var menade att vara på missionsfältet, vacklade de ibland, om än ytterst tillfälligt, i sin övertygelse. Detta märks i dagboksanteckningar och privata brev, där deras uppgift inte direkt ifrågasätts, men där de ifrågasätter händelser som utspelat sig. Syftet bakom många vänners död, ofta i början av deras missionsverksamhet, innan de hunnit bidra till missionsverksamheten ifrågasätts, och trots att de står fasta i övertygelsen att det är Herren vilja och att det därför också finns en mening i allt, förstår man av deras brev att de inte alltid ser eller förstår den. Att de valde att utelämna dessa "sanna" ögonblick och skriva om annat istället verkar ha grundat sig i missionärernas vilja att hjälpa. Trots motgångar var de övertygade om att de var där de hörde hemma. Rädslan att missionsvännerna i Sverige inte skulle förstå verkar ha varit konstant närvarande. Deras vilja att hjälpa formade också den bild av folket de valde att sprida. Beskrivningar av deras kultur och traditioner som de kristna tog avstånd från, men också kongolesernas glada humör, deras lugn och barnens kunskapsörst. Det var viktigt att måla upp det mänskliga. Genom att lägga missionsarbetets syfte i fokus lyckades de både rättfärdiga sitt eget arbete på fälten och behålla missionsvännernas stöd.

Det bästa sättet för missionärerna att nå ut till folket med sitt budskap var genom att lära sig om deras samhälle, språk, traditioner och religion. Då hade de möjlighet att bedöma vad de ansåg vara fel i kulturen, och på det sättet kunde de långsamt skapa förändringar. Det krävdes inte mycket. De vitas närvaro var tillräckligt för att få folket att börja undra. De trodde först att de vita var andar av döda män. De trodde dessutom att det bara fanns vita män. När kvinnorna kom blev det stor uppståndelse. Sedan var frågan om huruvida kvinnorna verkligen var kvinnor. Varför gifte de sig inte och skaffade barn? Efterhand som både vita män och kvinnor dog, och barn föddes på missionsstationerna, vacklade kongoleserna i sin tro. Vita dog på samma sätt som svarta. Skillnaderna var inte så stora som man först hade trott. Sakta utmanade de vita missionärerna kongolesernas traditioner och världsbild. Genom att fokusera på skolbarnen, lära dem läsa och skriva samtidigt som man informerade dem om kristendom och frälsning, ändrade man på den gamla civilisation som funnits i Afrika i årtusenden. Att få barnen att till viss del lämna föräldrarnas trygga värld var en

nödvändighet, då de vuxna var väl insatta i den religiösa värld de själva vuxit upp i. Det fanns de som motsatte sig den kristna läran, då de var trygga i sin egen tro. Många afrikanska traditioner lever kvar än idag, och på flera sätt skiljer dagens afrikanska kultur sig från den västerländska, så det är uppenbart att missionärerna inte förstörde den afrikanska kulturen fullkomligt. Men för att en ny religion och ett nytt sätt att se på livet skulle få plats i kongolesernas liv var vissa förändringar nödvändiga. Missionärerna skulle alltså inte ta seden dit de kom utan ta med sig seden dit de kom.

Belgiska Kongo blev självständigt den 1 juli 1960 och det som tidigare hade varit missionens egendom togs över av de lokala kyrkorna som, precis som missionärerna hade hoppats, då hade blivit självständiga.

Det finns många sätt att gå vidare med forskning om den svenska missionen i Kongo. Jag har själv upptäckt många likheter men också många skillnader mellan mitt källmaterial och det resultat som Sarja presenterar i sin avhandling. Att undersöka skillnader mellan olika missionsfält i Afrika, eller gå djupare in i kvinnornas situation i Kongo hade varit väldigt intressant. Att undersöka mer detaljerat vad som undervisades om i skolorna och hur man gick till väga hade också varit spännande. Var allt missionärerna lärde de afrikanska barnen i skolorna relevant för dem? Nyrén berättar att skolbarnen lärde sig om Europas geografi, kunskap som inte verkar helt relevant för afrikaner som troligen aldrig skulle lämna Kongo. Man kopierade mycket från den svenska skolan. Hade man kunnat anpassa innehållet mer utifrån de omständigheter som rådde? Att undersöka detta hade varit väldigt intressant.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Laman, Karl Edvard, *Några drag ur Kongofolkets lif från Svenska missionsförbundets arbetsfält i Kongo*, Utg., Stockholm, 1907

Lundahl, Jacob Emanuel & Sjöholm, Wilhelm (red.), *Dagbräckning i Kongo: Svenska Missionsförbundets Kongomission : illustrerade skildringar av Kongomissionärer, Förbundet, Stockholm, 1911*

- Laman, K.E. *Svenska Missionsförbundets missionsfält i Kongo*
- Laman, K.E. *Karaktärsdrag, seder och tankesätt hos kongofolket*
- Pettersson, K.J. *Svenska Missionsförbundets mission i Kongo före 1886*
- Walldén, Wilhelm *Mukimbungu*
- Wikholm, Oskar *Resan till Kongo*
- Pettersson, John *Känslor och tankar vid ankomsten till missionsfältet*

Nyrén, Janne, *Bland skördemän i Kongo: Skildringar från missionsfältet i Kongo 1921*, Sv.missionsförb., Stockholm, 1922

Svensk missionstidskrift, Sveriges kristliga studentrörelses förlag, Uppsala, 1914-1915

- Laman, K.E. *Missionen inför ett främmande språk* 1914
- Heuman, Ernst *Hvilka fordringar bör ställas på en missionärskandidat?* 1914
- Heuman, Ernst *Skolverksamhet i hednamissionens tjänst* 1915
- Wikander, Ingeborg *Hvad missionens studium gifvit mig* 1915
- Sjöholm, Wilhelm *Den svenska missionen i Kongo* 1915

Litteratur

Beijer, Gustav, *Kongorummet: i Charlottas fotspår*, Arena, Malmö, 2011 s.257f

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 2., [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005

Claesson, Anna Maria, *Kinesernas vänner: en analys av missionens berättelse som ideologi och utopi*, Jönköpings läns museum, Diss. Lund : Univ., 2001, Jönköping, 2001

Gregersen, Malin, *Fostrande förpliktelser: representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*, Historiska institutionen, Lunds universitet, Diss. Lund : Lunds universitet, 2010, Lund, 2010

Hermansson, Emelie, *Reaktioner i svensk press på Henry Morton Stanleys bok "I det mörkaste Afrika"*, B-uppsats, Lunds universitet, 2012

Hochschild, Adam, *Kung Leopolds vålnad: om girighet, terror och hjältemod i det koloniala Afrika*, [Ny utg.], Ordfront, Stockholm, 2001

McKay, John P. (red.), *A history of world societies*, 8. uppl., Bedford / St Martin's, Boston, 2009

Said, Edward W., *Orientalism*, [Ny utg.], Ordfront, Stockholm, 2000

Sarja, Karin, "*Ännu en syster till Afrika*": *trextiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*, Svenska institutet för missionsforskning, Diss. Uppsala : Univ., 2002, Uppsala, 2002

Stenström, Gösta, *Vi möts vid Mukimbungu: berättelsen om Anna, Wilhelmina och Elisabeth, Svenska missionsförbundets tre första kvinnliga missionärer i Kongo 1886-1890*, Kimpese; Falköping 2002